

Казімір Камейша

УСЁ НЕВЫПАДКОВА

Вершы

Камейша Казімір Вікенцьевіч нарадзіўся 4 снежня 1943 года ў вёсцы Малыя Навікі Стаўбцоўскага раёна. Скончыў філалагічны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта імя У. І. Леніна (1970). Служыў у Савецкай арміі, працаваў у раённых газетах, на Беларускім радыё, у часопісах «Вясёлка», «Маладосць», «Полымя», «Вожык».

Аўтар зборнікаў паэзіі «Восеньскія позвы» (1969), «Мембрана» (1972), «Нектар» (1974), «Тут мае вёсны прычалены» (1977), «Сябрына» (1978), «Плёс» (1982), «Галоўная вярста» (1985), «Пярэймы дня» (1988), «Кубак блакіту» (1993), «Лінія лёсу» (1996) і інш., кніг для дзяцей «Гаёўка» (1975), «Буслянка» (1985), «Дзятлава кузня» (1987), «Добры дзень, шафёр» (1988), «Крыгагром» (2001), кніг прозы «Духмянае дзіва» (1984), «Паміж кубкам і вуснамі» (2010), «Ад Кромані да Свіцязі» (2013).

Лаўрэат літаратурнай прэміі імя Аркадзя Куляшова, Нацыянальнай літаратурнай прэміі і прэміі «Залаты Купідон».

КІРМАШ

Ніхто нідзе не няньчыўся са мной,
Не лёгка я круціў свае педалі.
Па чым фунт ліха ведаў я даўно,
Калі на плечы браў яго пудамі.

Апошні грош у першую вясну
Патраціў, аж смяяліся пушчанцы.
Нідзе не саступіўшы цыгану,
Усё за так аддаў пасля цыганцы.

Гарэла і з агню была яна,
Зязюляй дні вясёлыя лічыла.
І па вяночку пеністым віна
Мяне жыццю вандроўнаму вучыла.

І нават ён, мой самы позні снег,
Не ў час адліжны раставаў, а ў маі.
Усё было там і расло ў цане,
Сумленне толькі каштавала мала.

І ў ранні час, і ў познюю вясну
Спаліў я марна столькі дзён у шклянцы.
І не дабраў сяброў, сустрэч і сну.
А ўсё, што маю, — хопіць для пушчанца!..

БАЦЬКАВА ЛІПА

Помню я, як садзіў яе тата,
Недзе з пушчы прынёс вясной:
— Хай расце каля самае хаты,
Зазіраючы ёй у акно.

Пакланіўся і небу, і долу —
Чыста ў небе — ні хмаркі нідзе.
І ўздыхнуў:
— Хай вядуцца пчолы,
Не ў самога, дык у людзей.

Прыйдзе, сядзе ў цянёк яе летам,
І шчакой пабяжыць сляза.
А як выбухне жоўтым цветам,
«Ах ты, золатца наша!» — казаў.

Зацвіце — і ў двары нібы свята,
Хату, пушчу саму не пазнаць.
...Адспявалі аднойчы тату,
І прыціхла адразу яна.

Нават кронай схілілася долу,
Ручаямі лістота цякла.
Прыляталі і плакалі пчолы:
Гэта ж сёлета не зацвіла...

ЦАЦКІ

Было, як з'явіўся я толькі на свет,
Дарылі мне дні мае цацкі.
І ў кожнае быў і свой бляск, і сакрэт,
І густ свой наіўна-мастацкі.

Вясна адгукалася новай вясне,
І ў цацкі я так загуляўся.

Я ведаў, што іх забяруць у мяне
І гэтага толькі баяўся.

І неяк прыйшоў (не назваў сябе) дзень,
Аднекуль здалёку, знянацку.
— Ты заўтра, — сказаў ён, — у школу ідзеш.
Я дам табе іншыя цацкі!

Здзяцінеў, не вырвацца з цацак ніяк,
Без цацак і жыць неяк сумна.
У цацках палае і ёлка мая,
І з моднай паштоўкі красуня.

Ды час, ён не цацкаўся дужа са мной,
Сам з рук выбіваў іх часамі.
Палохаў і тымі, што пахнуць вайной,
Страляюць, гуляючы, самі.

У рукі нам цацкі давала вайна
І рукі пасля забірала.
Што мала было нас — не наша віна —
Буслы завіхаліся мала.

Старыя ўсё цацкі, дый новых ёсць шмат
У гэтым загадкавым свеце.
Не ў райскі зусім, а ў дзіцячы свой сад,
Бягуць за дарослымі дзеці.

Не веру я тым, хто мне рай абяцаў,
Цацанкі ўсяго, абяцанкі...
Па цацках пазнаеш усюды гульца,
Гульні ён аддадзены цалкам.

У розныя гульні гуляе жыццё,
Гуляе натхнёна, без стомы.
Якія мне цацкі вы заўтра дасцё,
Пакуль што яшчэ невядома.

Як добра вучыць, забаўляць і здзіўляць!
Таго ад жыцця і хачу я
— А ў страшныя цацкі не трэба гуляць! —
Крычу. Можа, хто і пачуе...

РУБЯЖЭВІЦКІ ЗГІБ

Згодны я, што ўсё невыпадкова.
І Сулы раўнейшы беражок
Выгнуўся на шчасце, як падкова,
І не разagneцца больш ужо.

ПРОЗА

Ніна Рыбік НЕ ПЛЮЙ У КАЛОДЗЕЖ

Апавяданне

Рыбік Ніна Аляксееўна нарадзілася 16 студзеня 1962 года ў вёсцы Уласы Хойніцкага раёна. Працавала ў сельскай бібліятэцы, у Хойніцкай раённай газеце «Ленінскі сцяг» карэспандэнтам.

У 1989 годзе пераехала ў г. Астравец Гродзенскай вобласці. Тут працавала ў раённай газеце «Астравецкая праўда» загадчыкам аддзела сельскай гаспадаркі, з 1992 па 2019 год — галоўным рэдактарам газеты. Цяпер працуе тут жа карэспандэнтам. Аўтар трох кніг прозы і дзвюх — публіцыстыкі.

У чаканні турыстычнага аўтобуса перон запаўняўся людзьмі, чамаданамі, грувацкімі валізкамі. Марына з цікаўнасцю назірала за сваімі спадарожнікамі.

...Вось, любоўна перасварваючыся («Аказваецца, і перасварвацца можна з любоўю, — зазначыла сабе. — Так часта бывае ў людзей, што пражылі разам шмат гадоў»), перакладваюць рэчы з вялізнага чамадана, які трэба паставіць у багажнае аддзяленне, у сумку, што возьмуць у салон, муж і жонка. «Навошта ты набрала столькі яды? Калі ты яе есці збіраешся?» — «Я ж не для сябе — для цябе, ёлупень! Нібы не ведаю твае апетыты! А не з'ясі, то ў аўтобусе людзей шмат, пачастуем!»

...Не могуць разняць рукі закаханыя: хлопец з заплечнікам, відаць, ад'язджае, дзяўчына застаецца. Бедная, не можа стрымаць слёз, туліцца, глядзіць умоўна... А юнак гладзіць яе па валасах механічна, крадком зацікаўлена зіркаючы па баках. «Не вернецца ён да цябе, прыгажунька, — сумна ўздыхае сама сабе Марына. — Наплачашся яшчэ...»

...Маці ў каторы раз паўтарае даросламу сыну, што боршч у халадзільніку, катлеты ў маразілцы, расказвае, чым карміць ката і як паліваць кветкі...

«Цікава, хто стане маім суседам? — Марына, ацэньваючы, узірлася найперш у тых турыстаў, якія, мяркуючы па ўсім, ехалі ў вандроўку, як і яна, у адзіночку. І з зайздрасцю і глыбіннай крыўдай невядома на каго паглядвала на сябровак — такіх было некалькі пар, — якія шчабяталі, перакладваючы ў сумкі адна другой касметыку, таблеткі, харчы.

...Яна таксама збіралася ў гэтае «незабыўнае падарожжа па трох еўрапейскіх сталіцах», як зазыўна абяцаў рэкламны постар, з каляжанкай. Дакладней, яна вось якраз і не збіралася — Наташка спакусіла яе, адвечную дамаседку, на гэтую авантуру.

— Колькі можна дома сядзець? — ушчувала яна Марыну. — Як сказаў класік? Адпачынак даецца раз у год, і правесці яго трэба так, каб было што ўспомніць доўгімі зімовымі вечарамі!

— Мікалай Астроўскі так гаварыў не пра адпачынак, а пра жыццё ўвогуле. Да таго ж словы былі крыху іншыя! — адбівалася Марына.

— Ай, не прыдзірайся, кніжны чарвяк! — адмахвалася Наташка. — Я магу табе яшчэ адну цытату прывесці. Калі не памыляюся, Марк Твен сцвярджаў, што напрыканцы жыцця мы будзем шкадаваць толькі аб тым, што мала кахалі і мала падарожнічалі. Супраць Марка Твена ў цябе няма прэрэчанняў?

— Я ўвогуле не маю прэрэчанняў супраць каго б то ні было, асабліва супраць класікаў. Хоць далёка не ўсе іх выказванні пасуюць мне ў якасці жыццёвага крэда. Проста ў мяне крыху іншае ўяўленне пра адпачынак. Для мяне гэта канапа, плед, кніга. У крайнім выпадку — сад бабы Нюры і лес за яе агародам, — спрабавала Марына растлумачыць сяброўцы сваё нежаданне ехаць невядома куды і невядома па што.

— Да бабы Нюры з'ездзіш, калі вернемся — у цябе яшчэ будзе вагон часу! Кнігу можна будзе і ў дарозе чытаць — ехаць доўга, аўтобус камфартабельны... А канапу і плед пакінь на нудную восень і зіму, яшчэ бакі забаляць валяцца. А цяпер давай паедзем, свет паглядзім!

І, убачыўшы, што Марына вагаецца, уключыла забаронены прыём:

— Ну калі ласка, сябровачка, дарагая мая! Ты ж ведаеш: мне без цябе ніякая вандроўка не ў кайф...

І Марына, удыхнуўшы, пагадзілася...

А калі да паездкі заставаліся два тыдні, Наташка прыйшла знімаквелая.

— Прабач, Марынка, але я не магу паехаць.

— Чаму? Што здарылася?

— Мне дыягназ паставілі...

— Які дыягназ? Ты пра што? Захварэла?

— Так, сяброўка, захварэла... А дыягназ той, якога ўсе баяцца. Рак...

— Ды кінь ты! Зноў шуткуеш? — не паверыла Марына, падумаўшы, што сяброўка, адвечная выдумшчыца і жартаўніца, у чарговы раз хоча яе разыграць. Адкуль у Наташкі, якая была ўвасабленнем энергіі і бадзёрасці, можа ўзяцца рак? Яна заўсёды ў клопатах, на бягу, робіць адначасова сто прац і вырашае сто праблем, дзевяноста дзевяць з якіх — не яе ўласныя. І ўсё — весела, з усмешкай, на пазітыве. І раптам — рак... Ды ў каго заўгодна, толькі не ў Наташкі!

Але з такімі рэчамі не жартуюць... І вочы ў сяброўкі былі не такімі, калі яна задумвала чарговы розыгрыш, без чорцікаў і смяшынак на донцы. Цяпер там, у цёмным віры, хаваўся стоены страх.

— Можа, памылка? — зазірнуўшы ў той цёмна-сіні вір, ужо сур'ёзна спытала Марына, наперад ведаючы, якім будзе адказ.

— Ды не, не памылка, — уздыхнула Наташа і схавала вочы. — Сама да апошняга спадзявалася. Але сёння ўсё пацвердзілася... Ужо і аперацыю прызначылі... Якраз на той дзень, калі мы павінны галопама па Еўропах выпраўляцца... Так што паедзеш адна, — сумна ўсміхнулася Наташа.

— Я?! Без цябе?! Ды нізавошта! — замахала рукамі Марына. — Ты мяне падбіла на гэтую авантуру, а цяпер хочаш пакінуць? Не, без цябе я не паеду!

— Сябровачка мая дарагая, — Наташа абняла Марыну. — Ты павінна паехаць! Я так марыла ўбачыць Берлін, узняцца на Эйфелеву вежу, пагуляць па Амстэрдаме... Зрабі гэта ты. За мяне! Дзеля мяне... Калі ласка! Я вельмі цябе прашу...

...І вось сёння, заскочыўшы па дарозе ў бальніцу і даведаўшыся, што Наташу праапэрыравалі, што яна знаходзіцца ў рэанімацыі і стан у яе сярэдняй ступені цяжкасці, Марына перадала сяброўцы запіску, ваду, вільготныя сурвэtkі — больш нічога не ўзялі — і выправілася на вакзал...

...Нарэшце пад'ехаў аўтобус. Натоп аживіўся. Турысты ставілі ў багаж чамаданы, спяшаліся заняць указаныя гідам месцы. Той прафесійна спраўляўся з просьбамі і патрэбамі разнашэрснага натоўпу, якому на найбліжэйшы тыдзень належала стаць калектывам, а яму — яго кіраўніком. «А можна нам побач сядзець? У нас дзве сяброўскія пары...» «Калі ласка, пастаўце мой чамадан бліжэй, мне трэба будзе на прыпынку ўзяць што-кольвечы...» «Скажыце, як часта плануеца санітарныя прыпынкі?» Павел ветліва і тактоўна адказваў, тлумачыў, стараўся задаволіць просьбы.

— Ваша месца адразу за кіроўцам, ля акна, — папярэдзіў ён Марыну, адзначыўшы яе ў спісе.

Яна падзякавала і падумала: пэўна ж, Наташка паклапацілася, каб ёй было зручней.

— Чаму гэта вы ўселіся на маё месца? — адарваў яе ад думак хрыплаваты жаночы голас.

Марына ўзняла галаву. Над ёй у ваяўнічай паставе навісла жанчына, якая толькі што вучыла сына паліваць кветкі і карміць ката.

— Прабачце, але гэта маё месца. Тут на кожнай сядушцы ляжалі паперкі з прозвішчамі пасажыраў. Ваша, я разумею, гэта? — падала яна жанчыне паперку на суседнім сядзенні.

— Хм-м... «На сядушцы...», — перадражніла жанчына Марыну і, схопіўшы паперку з прозвішчам, выскачыла з аўтобуса.

Праз хвіліну яе рэзкі голас ужо даносіўся з перона.

— Я хачу сядзець ля акна! Мне гэта проста неабходна! — даводзіла яна Паўлу.

«Падобна, пашанцавала мне з суседкай», — уздыхнула Марына.

— Прабачце, Марына Уладзіміраўна, не маглі б вы... — праз хвіліну гід стаяў побач і глядзеў на яе ўмольнымі вачыма.

— Магла б, — не дала яна яму дагаварыць. — Мне без розніцы, дзе сядзець. Каля праходу нават зручней — хутчэй можна выйсці на прыпынку.

— Дзякуй вам вялікі, — ўзрадаваўся гід і звярнуўся да крыклівай жанчыны, якая нецярпліва пераступала з нагі на нагу ў яго за спінай. — Калі вам так трэба, сядайце ля акна. Ваша суседка саступае вам месца.

Скандалістка ніяк не адрэагавала: з выглядам пераможцы праціснулася да акна, уселася і, насунуўшы глыбока на твар капюшон, адварнулася.

Марына недаўменна паціснула плячыма ў адказ на ўдзячны і адначасова прабачальны позірк гіда.

Суседзямі цераз праход аказалася сямейная пара Логінавых, Ларыса і Вадзім, з якімі яны тут жа пазнаёміліся. Ледзь крануўся аўтобус, Ларыса

разаслала акуратную сурвэтку на адкідным століку, разлажыла смажаную курыцу, памідоры, агуркі. Запрасілі і Марыну на вячэру. Яна ахвотна далучылася са сваімі бутэрбродамі, піражкамі і гарбатай. Павячэралі, разгаварыліся.

«Добра, што я перасела», — абмяркоўваючы з новымі знаёмымі дэталі вандроўкі, падумала Марына. Яе суседка так і сядзела, адварнуўшыся, і нешта цішжом жавала.

Наперадзе чакаў доўгі начны пераезд. Суседзі, нагаварыўшыся, расклалі сядзенні і, падсунуўшы пад галовы зручныя дарожныя падушчкі, задрамалі. Марыне ж не спалася. Яна дастала прыпасеную ў дарогу кнігу, уключыла верхняе святло над сваёй сядушкай. Але не паспела перагарнуць старонку, як лампачка патухла: суседка без лішніх слоў націснула кнопку выключальніка.

«Падобна, вандроўка сапсавана яшчэ да яе пачатку, — думала Марына, узіраючыся бяссоннымі вачыма ў чорную стужку дарогі, якую выходзілі фары аўтобуса. — Тыдзень такога суседства ніякая Эйфелева вежа не ўратуе. Не кажучы ўжо пра Брандэнбургскую браму... А калі яшчэ нас у адным пакоі паселяць, то хоць ты бяры білет на самалёт ды ўцякай дахаты!»

Суседка, падобна на тое, таксама не спала: увесь час круцілася, штурхалася, выпіхваючы Марыну ў праход — калі б не ўзняты падлакотнік, то, мусіць, звалілася б. Яна маўчала: не ўздымаць жа скандал у сонным аўтобусе...

Але суседку такія дробязі турбавалі мала. Неўзабаве яна расштурхала гіда, які таксама прыдрамаў:

— Паслухайце, я магу сесці на крэслы кіроўцаў? Яны ж усё роўна пустуюць. Ажно два! А мне тут пакутуй! — красамоўна глянула яна на Марыну.

«Такое ўражанне, што гэта яна праз мяне пакутуе, — са здзіўленнем падумала Марына. — Хоць усё наадварот».

— Не, не можаце, — прадраўшы вочы, адказаў гід катэгарычна. — А ў чым, уласна кажучы, праблема?

— Рэч у тым, што вы пасадзілі мяне з самай тоўстай жанчынай у аўтобусе! Яна заняла сваё сядзенне і палову майго, а мне хоць у паветры павісні!

Марына захлынулася ад такога нахабства! Яе, якая пільна сачыла за фігурай і тры разы на тыдзень хадзіла на фітнес, абазвалі таўстухай! Ды яшчэ і звалілі ўсё з хворага галавы на здаровую: гэта яе суседка вось-вось выпігне ў праход!

А тая, не зважаючы на яе абурэнне, працягвала ўжо жаласлівым голасам:

— Я ні на хвілінку вокам не звяла! Вы ж павінны ўлічваць габарыты пасажыраў, плануючы расадку! Мне трэба адпачыць, я мінулую ноч не спала, а цяпер вось ізноў!

Але гід быў няўмольны:

— Прабачце, але гэта месцы для кіроўцаў. Тое, што пакуль ніхто з іх не адпачывае, не азначае, што іх можна займаць. А вы, мушу нагадаць, ведалі ўмовы падарожжа, калі набывалі тур. Калі хацелі сядзець асобна, то трэба было даплаціць — у вас была такая магчымасць.

— Няма ў мяне такой магчымасці! — гыркнула жанчына. — Памер маёй пенсіі не дазваляе мне рабіць падобныя даплаты. І так ледзь нашкрэбла на гэты тур, яшчэ і ў даўгі ўлезла. А вы за такія грошы маглі б лепш клапаціцца пра сваіх падапечных. Я пасля вяртання напішу адаведны водгук пра вашу работу.

— У вас ёсць такое права, — буркнуў Павел: з іх здымалі прэміяльныя за дрэнныя водгукі кліентаў, і скандалістка, падобна на тое, ведала гэта.

Суседка зноў адварнулася да акна, ушчыльную прыціснуўшы сваім азадкам Марыну да падлакотніка...

На санітарных прыпынках да Марыны падыходзілі пасажыры, якія сядзелі непадалёк і сталі міжвольнымі сведкамі скандалу, і тыя, каму пераказалі яго сутнасць з красамоўнымі падрабязнасцямі, спачувалі:

— Не пашанцавала вам з суседкай...

Нехта раіў не спускаць, паставіць на месца нахабніцу. Марына толькі паціскала плячыма: яна катэгарычна не ўмела «ставіць на месца» і сварыцца, у канфліктных сітуацыях звычайна саступала, маўчала. Колькі ні вучыла яе Наташка «стаяць за сябе», яна так і адолела гэтую навуку. Ведала: калі ўвважацца ў якую зваду, то потым адпакутуе больш, чым калі застанецца пераможанай. Таму звычайна моўчкі пакідала «поле бітвы» як у сямейных канфліктах, так і ў грамадскіх. Адзінае: стралася ніколі і ніякім чынам не стасавацца з людзьмі, якія свядома і нахабна крыўдзілі яе, білі па самым балючым.

Вось і цяпер на прыпынках яна старалася выйсці як мага хутчэй і не перасякацца з суседкай. Ды і тая, мабыць, не імкнулася да стасункаў з кім бы тое ні было: пакінуўшы аўтобус, адыходзіла ўбок і прагна смаліла адну цыгарэту за другой амаль увесь адведзены на перапынак час. Марыну ж цешыла абяцанне Паўла, што ў атэлі яны са сваёй суседкай будуць жыць у розных нумарах і нават на розных паверхах.

Калі перасеклі граніцу, да яе падышоў юнак, што развітваўся з дзяўчынай на пероне:

— Я выпакова пачуў пра вашу праблему. Так сталася, што я сяджу адзін. Праўда, на самай «камчатцы»... Мог бы перасесці да вас, для мяне гэта не прынцыпова. Наперадзе нават лепш — агляд большы. Калі, вядома, вашу суседку такі варыянт задаволіць.

Марына ўзрадавалася прапанове. На перамовы адправілі Паўла. Скандальная суседка з радасцю пагадзілася перайсці ў канец аўтобуса, але заняць два сядзенні. Юнак, які назваўся Сашам, аказаўся студэнтам-старшакурснікам. Быў ён ветлівы і тактоўна-паслужлівы: падаваў руку пры выхадзе з аўтобуса, прапускаў наперад у чарзе, дапамагаў дастаць чамадан з багажніка. Да таго ж негаваркі: без асаблівай патрэбы не даставаў з вушэй слухаўкі ад смартфона. Марына ўздыхнула з палёгкай: вандроўка наладжвалася, уцёкі дахаты на самалёце адмяняліся.

...Тры сталіцы зачаравалі. Велічны і просты, як нямецкі бюргер, Берлін; вытанчаны і далікатны, увесь у карунках каваных балкончыкаў Парыж; нечаканы, незразумелы, парадаксальны Амстэрдам... Марына прагна ўсмоктвала інфармацыю, якую падавалі экскурсаводы, не шкадуючы грошай, ехала на ўсе дадатковыя экскурсіі — трэба ж пабачыць і даведацца як мага больш, раз ужо выбралася ў гэтую Еўропу... І галоўнае — Наташцы выдаць поўную і маляўнічую справаздачу.

Марына была вельмі ўдзячная сяброўцы за тое, што тая спакусіла яе на гэтую вандроўку. І шкадавала толькі аб адным: побач няма Наташкі, з якой можна было б падзяліцца ўражаннямі. Тая так марыла пабываць у Парыжы, узняцца на Эйфелеву вежу, пастаяць ля сцен рэйхстага, на якім у сорак пятым распісаўся яе дзед-франтавік, на свае вочы ўбачыць квартал чырвоных ліхтароў у Амстэрдаме.

Марына ўжо прыдумала, з якім сюрпрызам прыйдзе да сяброўкі ў бальніцу адразу ж пасля вяртання. Сувенірныя развалы з кітайскімі магнітамі, сумкамі

і талеркамі абыходзіла, толькі бясконца шчоўкала фотаапаратам, запаўняючы памяць тэлефона. Адно, што не змагла абмінуць, — фабрыку французскага парфуму: вытанчаныя водары былі самай вялікай — пасля падарожжаў, вядома! — слабасцю Наташкі.

Перад звяротнай дарогай у Амстэрдаме ім прапанавалі некалькі гадзін вольнага часу, параіўшы, як правесці яго з максімальнай карысцю. Марыну, праўда, гэта не вельмі ўзрадавала: яна ўмудралася заблудзіцца нават у родным горадзе, што ўжо казаць пра чужы, ды яшчэ і без ведання мовы. Але не сядзець жа ў зачыненым аўтобусе адной тры гадзіны? Насядзіцца яшчэ на звяротным шляху... І яна пацягнулася ўслед за Логінавымі, з якімі паспела за час падарожжа амаль што пасябраваць.

Фатаграфуючы арыгінальныя клумбы, Марына не заўважыла, як адбілася ад сямейнай пары. Калі зразумела, што засталася адна, яе ахапіла паніка. Што рабіць, дзе шукаць аўтобус? Але хутка ўзяла сябе ў рукі: без яе дахаты не паедуць, будуць шукаць. А пакуль варта падумаць і пашукаць выйсце самой...

Сарыентаваўшыся, пайшла ўздож канала, па набярэжнай якога, помніцца, яны ішлі падчас экскурсіі, у бок, дзе, як ёй здавалася, павінен быць цэнтр, а значыць — стаянка іх аўтобуса.

...Крык «Дапамажыце!» на роднай мове перш узрадаваў: там свае, падкажуць, куды ісці! І амаль адразу ж напалохаў: нешта здарылася! Яна стрымгалоў кінулася ў нешырокую вулачку, якая цягнулася ад канала ўглыб і чым далей, тым больш звужалася. Думкі, што так можна яшчэ больш заблудзіцца, не ўзнікала: відаць, суайчынніку патрэбна дапамога, магчыма, гэта нехта з іх аўтобуса.

За трэцім паваротам яна ўбачыла жанчыну, што стаяла на каленях і ўжо не крычыла, а толькі плакала, спрабуючы нешта сабраць з бруку. Марына на хвіліну спынілася: гэта была яе нядаўняя скандальная суседка, імя якой яна так і не даведалася і ўсю вандроўку старалася абыходзіць. Але ж цяпер жанчыне, мабыць, патрэбна дапамога.

Марына перасіліла сябе і прысела побач:

— Што здарылася?

— Вось... — раскрыла тая далоні, на якіх ляжалі нейкія дэталі. — Тэлефон разбіла... Новенькі... Айфон... Сын падарыў на дзень нараджэння...

— Ну, не было б большай бяды, — усміхнулася Марына. — Яшчэ адзін падарыць. Падымайцеся, пройдзем да аўтобуса.

— Ёсць, ёсць большая бяда, — гучней заплакала жанчына. — У мяне ўкралі... Сумачку з пляча сарвалі... А там усё — пашпарт, кашалёк...

— О, гэта ўжо горш, — пакруціла галавой Марына. — Але ў любым выпадку трэба шукаць аўтобус. Разам нешта прыдумаем. Падымайцеся, — працягнула яна жанчыне руку. — Мяне, дарэчы, Марына завуць. А вас?

— Юля, — скрозь усхліпы прамовіла нядаўняя суседка і паспрабавала падняцца.

І тут жа, войкнуўшы, зноў апусцілася на брук.

— Нага...

— Што нага?

— Баліць...

— Пакажыце!

Марына агледзела нагу — яна ўвачавідкі сінела і распухала. Паспрабавала дакрануцца — жанчына войкнула і тузанулася.

ПАЭЗІЯ

Алена Крыклівец ТРЫМЦЕЛА ДУША...

Вершы

Крыклівец Алена Уладзіміраўна нарадзілася 21 сакавіка 1983 года ў Віцебску. Скончыла Віцебскі дзяржаўны ўніверсітэт імя П. М. Машэрава (спецыяльнасць «Руская мова і літаратура, беларуская мова і літаратура», 2005; аспірантура, спецыяльнасць «Руская літаратура», 2012). Доктар філалагічных навук, прафесар кафедры беларускай і рускай філалогіі Віцебскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя П. М. Машэрава.

Аўтар двух зборнікаў вершаў і чатырох літаратуразнаўчых манаграфій. Мае больш за 90 навуковых і больш за 100 літаратурных публікацый у літаратурна-мастацкіх выданнях Беларусі і іншых краін.

Азяблы вечар вогнішча паліў,
у цемру зорак сыпалася проса.
Жаўцела лісцем покрыва зямлі,
і шызы дым струменіў у нябёсы.

Ты піў віно. Ты дыхаў. Проста жыў.
Расціў свой сад ды жаў пад восень жыта.
А на рабіну шумныя стрыжы
зляталіся, як літарынкi ў сшытак.

І слухаючы позні перасвіст,
шукаючы ва ўсім першааснову,
ты падабраў забыты клёнам ліст
і напісаў: «Было спачатку — Слова...»

Няма выратавання ад крыжа.
Начамі перапісваючы строфы,
ты адчуваеш: просіцца душа
ў адвечны шлях за Словам — на Галгофу.

І ты ідзеш, будуеш новы храм,
пільнуеш рыфмаў прывідную постаць...
Сівы кастрычнік паліць фіміям:
паэт заўжды — трынаццаты апостал.

Абрываецца след
на пяску ля шырокай ракі,
дзе кашулі як след
мылі рукі жаночыя хутка.
У свой дзедаўскі край
ты вярніся, як ранкам шпакі,
дый у соснаў спытай
аб адвечным і велічным смутку.

Хлынуць рыфмы, як дождж,
будзе памяць з табой гаварыць,
па маршчынках — уздоўж —
прачытаеш аднойчы такое:
не вярнуцца назад —
за спіной пераправа гарыць, —
пад нагамі — абзац
паміж сэрцам і цёмнай ракою.

Раптам з'явіцца там,
дзе набраклыя хмары бяды,
дзе разбураны храм
светлых казак і вершаў узнёслых,
там, дзе шнараць стрыжы
над ліловай паверхняй вады,
барадаты мужык,
дый наляжа штосілы на вёслы.

Блукаў у паветры чаромхавы пах,
і грудзі адчулі:
трымцела душа, нібы злоўлены птах
пад белай кашуляй...

Як быццам нядаўна аб гэтай пары
па долю ты выйшаў...
І кіпенна-белым квітнела ў двары
бацькоўская вішня...

Разбітыя ногі, на сэрцы цяжар,
маўчанне нямое —

Аркадзь Жураўлёў ДВА АПАВЯДАННІ

Жураўлёў Аркадзь Трафімавіч нарадзіўся 13 верасня 1955 года ў вёсцы Гарані Свірскага (цяпер — Смаргонскага) раёна. Пасля заканчэння школы набыў рабочую прафесію токара. Працаваў на заводзе. Пасля службы ў Савецкай арміі скончыў факультэт журналістыкі БДУ. Працаваў карэспандэнтам заводскай шматтыражкі «Приборостроитель», загадчыкам аддзела турыстычнага бюро, кіраўніком групы рэкламы і маркетынгу, а таксама на розных кіруючых пасадах прадпрыемстваў і дзяржўстаноў Маладзечна.

Аўтар кніг «Я жадаю вам добра...», «Жывіца», «Чароўныя словы», а таксама зборнікаў сатыры і гумару «Апалонік для дырэктара» і «Цэ-цэ, або Цалуйце цешчу».

Лаўрэат абласной Літаратурнай прэміі ў намінацыі «Дзіцячая і юнацкая літаратура» і абласнога конкурсу прэзіаікаў.

ДАРУЙ МНЕ

1

Калі б не Іванава вяселле, дзе маладыя «наразалі» кругі гонару па кальцавой дарожнай развязцы райцэнтра і радаваліся, як пара буслоў закружылася ў летнім небе проста над імі, калі малады нёс сваю абранніцу цераз Вяллю, як добры знак для сямейнай згоды, Пятрусь, напэўна б, ніколі не сустрэў Наталю. А Івана яшчэ да вяселля папракаў:

— На наш «узвод» бабылёў замахнуўся, Ванька? — трос за плечы ён жаніха. — Адкаласаваўся, жывым кавалкам аддзіраеш ад здаровага цела?

— Ах, Ванька-кораш, ты штось не тое вярзеш! — памагаў ставіць на «шлях ісціны» Івана Сашка Місевіч. — Столькі ўсе тыцкалі ў наш бок: «Во, гэтых, каб і пад кулямётам, не загнаў бы пад вянец! Няўжо яны не жадаюць жаночай ласкі?» І самі ж адказвалі: «Не! Нават на фізіяноміях іх напісана — не! Вядома ж — не!»

Іван вінавата пазіраў на хлопцаў, больш маўчаў і толькі зрэдку абараняўся.

— Хлопцы, ну не крыўдуйце: хутка старасць на плечы ўссядзе, а мы ўсё адно ўпустую марнуем вольны час, хаця ведаем, што няправільна гэта. Пара ўжо не толькі дзецьмі — унукамі ганарыцца...

Знаходзіліся і тыя, хто ішоў на абарону халасцякоў:

— Так, калі зрэдчас і возьмуць па чарцы. Галоўнае, што ніводзін не апахмяляецца, ды на працы ніколі не п'е.

А каму пара ўжо тых унукаў вадзіць на рэчку, Андрэй не казаў, але кожны «бабыль» адчуваў, што — яму!

Самаму старэйшаму, Івану, было каля сарака, самаму маладзейшаму — Мішу Лявонаваму — трыццаць. Астатнім — каму колькі: Пятру пайшоў трыццаць трэці, Сашку Антосеву — трыццаць пяць з гакам.

Іван у свой час быў амаль жанаты. За некалькі дзён да вяселля быў у гасцях сваёй будучай жонкі. За сталом — таксама будучая цешча. Гаварылі пра палітыку, а ён, Іван, быў тады «кухонным антысаветчыкам», ну не ўсё яму падабалася ў краіне Саветаў, калі кіраваў ёй чатыры разы Герой Савецкага Саюза, а будучай цешчы — наадварот. Так, спрэчка з маці нявесты завяршылася скандалам... Не ўдалося тады яму стварыць сям'ю. Скажаце, што проста не кахаў, таму і прычыну знайшоў! Мо і так, але ж і цяпер ён жэніцца, але не з цешчаю.

Працавалі хлопцы хто кім: шафёрам і зваршчыкам, токарам і слесарам, але ўсе халасцякі жылі ў адным заводскім інтэрнаце. Тут і сышліся. Нельга сказаць, каб звяла іх разам якая бяда, але ж, ведама, калі маеш за плячыма больш за трыццаць, то вялікага сяброўства з дваццацігадовым падшыванцам не будзеш вадзіць! Трэба па сабе шукаць «кораша». Так вось яны і сышліся «па духу». Вясёлыя, жвавые хлопцы, перакідваліся жартамі, спявалі, а калі паблізу не было начальства, стол маглі арганізаваць...

Вахцёрка, прыбіральшчыца і кастэлянка ў адной асобе, цётка Зоя, у якой самая меншая дачка Вераніка ніяк не можа сабе знайсці пару, цяпер не магла нікога з таго іх «узвода» адвечных халасцякоў цярэць...

— Зноў падаліся з гітараю і правізіяй у найбліжэйшы бярэзнік? І калі гэта я на чым з вас вяселлі чарку падыму? Далібог, сэрца свайго хворага не пашкадавала б...

— Падымеш, цётка! Падымеш! Абы рукі здолелі! А не, дапаможам!

Тая нязлосна ўсміхнулася, ляпала каторага па плячы:

— Дай жа Бог чуае бачыць!

— І пачуеш, і пабачыш. Пакуль жа не жадаем жаніцца з цешчай, — і дружна, як адзін, рассмяюцца.

— Выскаляйцеся, але, калі і сёння прыцягнецеся пасля паўночы і на такім жа весяле, на парог не пушчу! лепш там і начуйце! Бо днямі ўжо камендантка цэлы рана, як дзяўчынку, выгаворвала.

— Ціха вы ўжо, таварыш вахцёр! Улічым, справімся! Ведаем ужо, што сямейнае жыццё ўплывае на мозг і пазбаўляе людзей ад любога болю, — жартам запэўніваў Зою Пятроўну Іван, які з гонарам займаў пасаду старшыны «ўзвода» закаранелых, дзікаватых і не падкіх да жаночага полу халасцякоў.

— Глядзі мне, старшына! Пад сваю адказнасць бярэш сённяшні вечар!

Зоя Пятроўна раней працавала інжынерам па тэхніцы бяспекі на тым жа заводзе. І яе круты нораў ведалі ўсе, асабліва маладыя хлопцы, хто з распушчанымі доўгімі валасамі, як казалі, патламі, стаяў за станком без берэта альбо працаваў на наждаку без засцерагальнага экрана. Акты страчыла — толькі трымайся! Не адзін пазбаўляўся прэміі за парушэнне правілаў тэхнікі бяспекі. За тую яе прынцыповасць кіраўніцтва яе паважала, таму і пасля выхаду на пенсію пяць гадоў папрацаваць далі.

Зоя Пятроўна спярша вязала шкарпэткі ці якую камізэлечку, трымаючы на каленях унукаў, а цяпер — і праўнука, а «камунія» бабылёў усё не развальваецца, наадварот — мацуецца...

І вось табе маеш! Иван Капыток жэніцца! Ды лягчэй было б паверыць, што вулкан з Ісландыі данёс свой пыл да Беларусі, чым пачуць такое!

Жаночы персанал інтэрната шаптаўся, дзе б як танней набыць кветак, каб «вяселле ў іх красавала на ўсю акругу і каб ніхто не здагадаўся, што жэніцца, лічы, дзед. Ды й каб маладым сорамна і зайздросна стала».

Усё было ў хлопцаў так адрэпеціравана на кожны дзень: завод, карты пад піва пасля працы, калі і ў бібліятэку заглядвалі, затым вячэрняя прагулка ў найбліжэйшы бярэзнік альбо на рэчку за горад. Прычым у любую пару года ды надвор'е. Бывала, дурэў каторы залішне, дык сябры — тут як тут. І больш такога можа не быць! Жэніцца Иван, магчыма, за ім «здурэюць» і іншыя. Але нічога ўжо не перайначыш — жыццё, браце.

І калі ў актавую залу інтэрната паназносілі сталоў, дык людзей панайшло: хто сяброўку па рабоце прывёў, а тая прыхапіла сваю сяброўку, так што вочы разбегаліся ў халасцякоў. Дзяўчат было на любы густ.

Аказалася, што ў Івана нікога з блізкай радні не было: школа-інтэрнат быў яго домам. Сіратою застаўся, калі бацька памёр ад гарэлкі, а маці па той жа прычыне пазбавілі бацькоўскіх правоў. Напачатку колькі гадоў наведвалася да сына, а пасля і след прастыў. Усе клопаты кіраваць вяселлем даручылі Зоі Пятроўне.

— Мой прынцып, даражэнькія, вы добра ведаеце: ніякіх выкрунтасаў! Дзевак хапае, каб ніхто не застаўся без пары! Думаеце, што вас і сам чорт не ажэніць, я ажаню! Прыкра глядзець, як вы марнуеце сябе.

Іван сядзеў збялелы, быццам перапужаны чым. Яго вясельны строй, здавалася, быў толькі накінуты на плечы, бо ніколі іншага, акрамя джынсаў, не насіў. І ён не ведаў, куды падзець цяпер рукі свае, якія столькі жалеза пазварвалі, столькі аргэнтаў-прыстасаванняў ажывілі... А на яго цяпер столькі пар вачэй глядзіць, як на нейкае заморскае дзіва! Нязвыкла сядзець перад усімі і нічога не рабіць. Хаця жонка часам штурхала: Галя Міхневіч, кантралёрка аддзела тэхнічнага кантролю, вясёлай была дзяўчынай, якая і паланіла Івана. Хочаш не хочаш, а штодня патрэбна было да яе зазірнуць, каб здаць зробленыя дэталі. Ды не проста здаць, а з першага разу і без заўваг па якасці. У рэшце рэшт сваё кляймо якасці і на ім самім кантралёрка паставіла.

Зоя Пятроўна ведала праз сваіх інфарматараў пра Іванаў вытворчы раман, але маўчала. Иван саромеўся прызнацца ў гэтым да апошняга дня. Нават калі прыйшоў да яе, каб запрасіць на вяселле, дык, пачырванеўшы, як той падлетак, доўга таптаўся ля дзвярэй, што Зоя Пятроўна не вытрымала, узлавалася:

— Што маячыш перад вачыма, можа, зноў прасціну на шматкі парваў сваімі кіпцюрамі? Дык выкруціцца хочаш? Не, мілок, цяпер ужо выбачай, я слова не замоўлю.

— Ды не, я таго...

— Таго-гэтага! Кажы хутчэй, бо мне няма калі тут з табою бавіцца...

— Будзьце ў мяне, Пятроўна, пасаджонай маці...

— Няўжо жаніцца надумаў? Мусіць, дайшлі мае словы да божых вушэй. Хоць адзін дэградавальны элемент грамадства, мабыць, узяўся за розум! — ажно ў далоні пляснула.

— Здаецца, узяўся! — сарамліва адказаў расчырванелы не па гадах Иван. — Дык будзеце?

— Як я табе адмоўлю, калі столькі гадоў абяцала! Хоць, можа, ты болей пажывеш за халасцяка якога. Так, нядаўна чытала, што халасты мужчына

жыве менш, чым жанаты, таму памятай: разганю ўсю вашу банду! Усіх па чарзе перажаню! Бо каторы адмовіцца, за нязначную правіннасць з інтэрната вылеціць! Няхай тады хоць міністру скардзіцца, не дапаможа, калі я сваю «рэзальцыю» пакладу!

Дык вось на тым вяселлі разам з Пятром Зоя Пятроўна пасадзіла сінявокую бландзінку, прыгажуню, дый годзе, Наталлю, зборшчыцу прыбораў з першага цэха.

Зоя Пятроўна даўно ведала, што дзве дзяўчыны маюць вока: Галя — на Івана, а Наталля — на Пятра. Яны, хоць і разам працуюць, але жывуць на прыватных кватэрах і неаднойчы заходзілі ў інтэрнат, каб тое-сёе разведаць пра хлопцаў. І пра свае візіты заўжды прасілі нікому не раскадваць. Хаця пра мэты тых візітаў усе здагадваліся.

— Ну, калі дзяўчына таемна пад акно жаніховай хаты ў ноч пракралася, дык заўтра ўдзень бягом у хату з падушкамі прыбяжыць, — пасміхалася вахцёрка.

— Мы зусім і не бегаем! — не зразумелі жартаў дзяўчаты.

Пасля гэтай размовы Пятроўна бачыла, як пасля другой змены Іван праводзіў да самага ганка Галіну, «старую дзеву», якая хаця і «па-за нормай», але ніколі не саромелася свайго звання. У гэтым прызналася і Пятроўне. Яна смяялася. І яе цёплы светлы тыпаж валасоў з пшанічным адценнем і шэра-блакітныя вочы зманліва прыцягвалі да сябе кавалераў.

Вяселле звінела і смяялася.

— Цьфу, цьфу! — з лагоднай усмешкай Пятроўна сплунула праз левае плячо. — Будзе нешта новае ў закаранелых халасцякоў...

— Горка! Горка! — крычалі на ўсё лёгкае гасці.

Іван у гэтыя моманты бялеў яшчэ больш, затое маладая толькі расчырванелася. Яна паглядзела на жаніха, які не ведаў, што ў такіх выпадках рабіць, сядзеў, як прыкіпеў да свайго месца. Толькі ўсё лыпаў вачыма ды спадыбала паглядаў на гасцей.

— Цалуй Галіну! — праз стол падказваў яму Пятрусь.

— Га-а! — мармытнуў Іван, паволі прыўстаў, абяруч абхапіў Галіну і пачаў цалаваць.

— Горка! Горка! — запляскалі ў далоні гасці.

І ад гэтага ляманту і, здаецца, не такіх ужо гарачых вуснаў нявесты Іван у адно імгненне зрабіўся як ружовы мак. Ён выконваў усё тое, што казалі, а сам яшчэ не верыў, што зноў не з'явіцца побач цешча і... Хаця цешчы ўжо гадоў колькі не было на гэтым свеце. Усё жаніха дачцэ падбірала, падбірала на свой капыл, не дачакалася. А цяпер і ён сам сабе не верыць, што нарэшце адважыўся, не пабаяўся, як некалі папікалі, жанчыны. І вось табе маеш — жаніх!

2

Петруся так уразіла гэтая сцэна з Іванавым цалаваннем, што і сам напачатку паглядаў на суседку Наталлю, а потым, калі была выпіта чарка, паглядзіў па каленях, затым памкнуўся і да вуснаў яе. Яна, відаць, не чакала гэтага, бо адразу адхінулася, буркнула:

— Нахабнік! Ты за каго мяне прымаеш?

— Ну, даруй!

Але апраўдвацца не стаў, хаця і пачырванеў, бо, відаць, зразумеў неспадзяванаць свайго ўчынку. «Вось і зразумеў гэтых жанчын», — сам сабе падумаў.

Наталя ж, калі зайграў аркестр, зацікаўленым позіткам пачала вывучаць Пятра, аж пакуль той не адсунуўся ад яе. Як усе выйшлі з-за сталоў ды пачалі танцаваць, яна падсунулася да Пятра, прашаптала на самае вуха:

— Няўжо святы жаніх пакрыўдзіўся? Ці ж тое робяць на людзях? Нешта парна тут... Можна, пройдземся па вуліцы, га?

Пятра гэтыя словы астудзілі: што ён будзе гаварыць, ён жа, па сутнасці, яе так блізка першы раз і бачыць! Толькі што незацэпу сыграла, і раптам... Ну, сярод зваршчыкаў ён — свая маліна ў садзе, свой дубок у лесе! І з нарміроўшчыцай, і з клапаўшчыцамі — з тымі ўмее гаварыць, знаходзіць агульную мову:

— Эй, Машуля-красуля! Пазыч электродзік, бо не прыпяку я твой калаўроцік!

Тая ніколі не адмаўляла ў дапамозе, але заўсёды выгаворвала:

— Навошта табе электродзік, бо сухароў калаўроцікам не наўеш!

Гэта яна пра яго, Пятра, гады, што ён халасцяк-сухар.

І да кантралёрак, і кухарак заводскіх ў яго свае падыходы. Хаця тыя жанчыны ўжо двойчы «схадзілі» замуж, ведалі ўсе тайны адносінаў паміж мужчынам і жанчынай з такой дакладнасцю, што гэта аж сароміла Петруся. Але ён не бянтэжыўся.

— Сухар у любой рабоце — верны! — жартаваў ён і працягваў руку да электродаў.

А тут — во: сам-насам з невядомай дзяўчынай, ды яшчэ з такой прыгожай, што ўсё цела кідае ў гарачку, адно яна зірне на цябе сваімі валашкавымі вачыма!

Выйшлі на вуліцу, зайшлі за бэзавы куст, які разносіў п'янілы пах і ўздываў настрой бадай у самых нясмелых. І калі Наталя тузанула яго за руку, зразумей.

— Вось тут і належыць, святы манах, цалавацца! — гарача зашаптала яна і абхапіла рукамі Пятра за шыю, паднялася на пальчыках, каб дацягнуцца да вуснаў, бо была намнога ніжэйшая.

Пятро адчуваў, што не толькі чырванее, але і цэлам калоціцца ад такой неспадзяванкі, але пра які сораг гутарка: ён абхапіў Наталю за плечы і таксама прынік да яе губ сваімі губамі. Сэрца трапятала, як падбіты верабейчык, па спіне прабягалі гарачыя хвалі, але хлопец не расціскаў сваіх рук: яго чаравала тое пачуццё, якое здавён людзі назвалі звычайнымі адносінамі паміж мужчынам і жанчынай. Пра першае каханне ў такія гады нават ужо і не гавораць, бо не толькі сорамна, а й ніхто не паверыць.

І яны стаялі так, абняўшыся, доўга, не перашкаджаючы сваім бурным пачуццям такімі непатрэбнымі цяпер словамі. Забыліся і на Іванава вяселле, і на танцы. Для іх у гэтыя хвіліны нічога не існавала...

Калі ўзнікла паўза, Пятро зразумеў, што ўсё ж нешта трэба гаварыць. А што? Ён аж зледзянеў ад гэтых думак.

— Даўно вы з Іванам сябруеце? — сеўшы на лаўку пад бэзам, спытала дзяўчына.

Той нібы і не чуў яе слоў: яго хвалявала іншае — пра што яму гаварыць з ёй, як паводзіць сябе далей? Не будзеш жа вісець у яе на шыі ды смактаць яе губы...

— А-а! — азваўся ён. — Як сустрэліся ў брыгадзе, а пасля пасяліліся ў інтэрнаце, дык і ...

— Дык і бабылюем разам! — памагла яму ўспомніць.

— Ну, ты гэтым нас не дакарай! — амаль узлавана вымавіў.

— А то я не ведаю, як «халасцякуюць» у інтэрнатах? Сама толькі праз гэта ўцякла з таго інтэрната на прыватную кватэру.

ПРОЗА

Андрэй Дарожкін ЗА РАКУ ЛЕТУ

Апавяданне

Дарожкін Андрэй Сяргеевіч нарадзіўся 2 ліпеня 1991 года ў вёсцы Гарбавічы Чавускага раёна. Скончыў факультэт культуралогіі і сацыяльна-культурнай дзейнасці Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў (2012), магістратуру па спецыяльнасці «Мастацтвазнаўства» названага ўніверсітэта (2013), аспірантуру па спецыяльнасці «Тэорыя і гісторыя культуры» ў Рэспубліканскім інстытуце вышэйшай школы (2017).

Працуе бібліятэкарам у Навуковай медыцынскай бібліятэцы УА «Гродзенскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт».

Гродна — занадта прыгожы і зручны горад для таго, каб з’явілася жаданне з’ехаць. Гродна — занадта гаманлівы і нязвыклы горад для таго, каб час ад часу не думаць аб гэтым.

Дарога да роднай хаты ніколі не бывае цяжкай. Чым больш дарослым станаўлюся, тым часцей хочацца пабываць дома. Ды каб даўжэй... Чаму? Мо таму, што забраўся адтуль далёка? Вёска Гарбавічы ў Чавускім раёне, затым — Магілёў, пасля — Мінск, за ім — Гродна.

Адсюль я і пачынаю сваё вяртанне на так званыя «доўгія» выхадныя, каб пабачыць маці і сустрэцца з бацькам. Такую нябачную мяжу правёў нездарма: матуля колькі гадоў таму паехала з Гарбавіч бліжэй да сваёй малой радзімы — у горад Бялынічы, што таксама на Магілёўшчыне, бацька ж — застаўся ў сваёй, маёй, калісьці нашай вёсачцы.

Дарога — ніколі не бывае цяжкай: тут маё сумленне чыстае і перад вамі, і перад сабой. Пра тое, як няёмка збірацца ў самае чаканае падарожжа, я не казаў ні слоўка. А слоўка гэтае мае месца быць...

Заўсёды лічыў, што самае нялёгкае ў любым занятку, а ў маім выпадку — падарожжы на паўтысячы кіламетраў, — гэта першы крок. Усю ноч напярэдад-

ні паездкі я амаль не сплю. Зноўку і зноўку пераправяраю заплечнік, хоць у ім няма рэчаў, без якіх я не абышоўся б. Ды нешта штурхае правесці рэвізію яшчэ і яшчэ раз. Нічога карыснага ў гэтым няма, але я пераконваю сябе толькі апоўначы, бо ведаю: за пару хвілін да будзільніка я ўсё ж засну — і раніца будзе цяжкай.

Прымушаю сябе легчы на ложка ды бяздумна ўглядаюся ў белую столь. Яна нагадвае аркуш паперы, але цяпер я дакладна буду ленавацца запісаць нават нечакана добрыя думкі. Таму паварочваюся на левы бок, каб пераклучыць увагу на шпалеры з абстрактнымі малюнкамі. Яны, як некалі ў дзяцінстве дыван на сцяне, да пэўнага моманту добра замянялі мне і кнігу, і тэлевізар. Адночы я ўбачыў на іх, між іншых дзівосаў, лісу, што пусцілася ў скокі, — пасля таго ў «кнізе» не з'явілася ніводнага новага радка, а «тэлевізар» больш не пераклучаўся на новыя «праграмы».

Гледзячы на шпалеры, я ўсё ж такі праваліўся ў паўсон, які болей нагадваў пераправерку майго заўтрашняга маршруту: адпраўленне — час у дарозе — перасадка — час у дарозе — перасадка — час у дарозе — прыбыццё.

Тое, што я спаў, засведчыў будзільнік, які здолеў выключыць не з першай спробы. Са сталёвымі павекамі прыняў душ ды, праз сілу праглынаючы кавалкі ежы, паснедаў. Колькі б часу я ні пакідаў на ранішнія зборы, апошнія хвіліны перад выхадам на гарадскі транспарт праходзяць у непрыемнай, але ўжо звыклай мітусні. Пераправерыць, пераправерыць, пераправерыць: смартфон, зарадка, ключы, грошы...

На аўтобус да стаянкі маршрутак я не спазніўся. Ранішняя кава не дадала бадзёрасці, але добра накінула хвалявання. Заплюшчыўшы вочы, я пераглядаў «фотаздымкі»: зачыненыя вокны і ўваходныя дзверы, вымыкнутныя з разетак хвосцікі электрапрыбораў, а яшчэ лямпачкі, якія, бы некаторыя людзі, некалькі дзён пажывуць без унутранага святла...

У маршрутцы на Мінск я не чуў сваіх думак, бо вушы поўніў не толькі гук рухавіка, але і вуркат скразняку. Праз прыадчыненыя люкі ён нешта незразумела мармытаў хрыплым голасам дыктара з неналадкаванага на патрэбную хвалю радыёпрыёмніка. «Дальбог, я настолькі ж не люблю спёку, наколькі чакаю заканчэння зімы. Выходзіць, што я люблю не штосьці канкрэтнае, а чаканне чагосьці? Вось такое жыццё: ні зіма, ні лета».

Здаецца, апошнія словы «ні лета», спалучэнне якіх вельмі сугучнае з псеўданімам моладзевага выканаўцы, я прамовіў уголас, бо мая суседка спыталася:

— Ці чулі, што ён канцэрт нядаўна зладзіў?

Пэўна, я ўсё ж пасталеў, бо гэтае пытанне ўспрыняў за камплімент. Дакрануўся да лба ды адзначыў сам сабе: «Дзіўна, валасы прыгладжаны так, што ён адкрыты, а таму зблізу добра відаць стосік гарызантальных зморшчынак». Такія з'яўляюцца з цягам часу, калі вы шмат здзіўляецеся, прыўздымаючы ўверх абодва бровы. На ўсялякі выпадак, апусціў на зморшчынкі чуб ды прыкрыў рукой экран смартфона, на якім высвецілася песня Юрыя Антонова «Месяцовая дорожка». З такім рэпертуарам мяне павінны не маладзіць, а наадварот — накінуць два-тры дзясяткі гадоў звыш патрэбных. Тым больш, што калі-нікалі я адчуваю сябе менавіта так.

Ці то дзіва, ці то не дзіва? Новыя знаёмыя скідваюць гэта на крызіс сярэдняга ўзросту, старыя сябры — канстатуюць пазачасавае сталенне. Некаторыя

з іх нават запісваюць у тэлефоннай кнізе як «Дзед». У абарону першых скажу, што мне ідзе чарцвёрты дзясятка; у абарону другіх — мне сказаць няма чаго. Пры самым добрым нашым стаўленні адно да аднаго яны ўспрымаюць маю мару стаць у будучым сапраўдным дзедам як чарговы жарт. «Так і жывём, спрабуючы зразумець: ці не абмінулі мы недзе штосьці сур'ёзнае ў віры забавак, якія дапамагаюць нам жыць?» Мае мроі ў небасхіле думак дзяўчына ўспрыняла як неахвоту працягваць размову. Яна больш не звярталася да мяне з пытаннямі, але па некалькіх позірках цішком ды па тым, што яна ніяк не магла ўладкавацца ў мяккім крэсле, было зразумела: мы яшчэ маглі пагаманіць колькі хвілін аб усім і ні аб чым, пакуль не даехалі да сталіцы.

Нярэдка мы не заўважаем лёсавызначальныя падзеі, а з узростам перастаем бачыць і будзённымя цуды. Я не выключэнне: робячы перасадку на аўтавакзал «Цэнтральны», зусім не здзівіўся таму факту, што ў мікраўтобусе да Магілёва адзінае свабоднае месца засталася побач з маёй выпадковай знаёмай-незнаёмай.

Праязджаючы Забалоцце — матчыну родную вёску, я мысленча прывітаўся з дзядулем, які пахаваны на яе ўскрайку. Да могілак вядзе цэнтральная, даўжэйшая з усяго дзвюх, вуліца.

Раней яна была цалкам гравійнай, а цяпер на трэць апанулася ў асфальт. Дзядуля так і не пабачыў ні гэтай абноўкі, ні новага моста, ні пашыранай шашы...

Вярнуўшыся да рэчаіснасці, патэлефанаваў: «Матуля, я буду хвілін праз дзесяць... Можаш прыйсці на аўтастанцыю?» І пачуў у адказ нязменнае: «А я ўжо чакаю цябе, сыноч!»

— Вы з Бялыніч? — з цікаўнасцю спытала мая суседка, ухапіўшыся за талючку нітку згубленай размовы.

— Бываю час ад часу.

Дзяўчына падціснула вусны і лезь прыкментна махнула галавой у знак паразумення. На гэты раз прыйшла яе чарга адправіцца ў маўкліва-задумненыя мроі — з тым і даехалі астатнія кіламетры.

— Прапусціце мяне? — крыху абыякава звярнуўся я да сваёй спадарожніцы і прыўзняўся з крэсла, бо яшчэ здалёк заўважыў маці.

— Дык і я выходжу! — адказала яна, папраўляючы валасы, і палезла па нешта ў сумачку.

Я выпыхнуў з маршруткай, бы на крылах, адчыніў заплечнік ды дастаў з яго прыхаваны да патрэбнага моманту пакет. Перад тым, як зрабіць некалькі крокаў насустрач маці, я адчуў мяккі дотык да сваёй спіны. Азірнуўшыся, убачыў, што дзяўчына працягнула да мяне сваю прыгожую далоньку, на якой ляжаў невялічкі кавалак паперы: «+375-29 ***-**-**», Оля».

Я схаваў паперчыну ў кішэню і каратка кінуў з усмешкай, якая ненадоўга знікла, каб зноў з'явіцца і паляцець трапяткой птушкай да дарагога мне чалавека. Вочы маці... У іх люструецца і сонца, і неба, і радасць! І, здаецца, сум усяго Сусвету... Яна праводзіла позіркам дзяўчыну, а я паціснуў плячыма ў адказ на яе бясслоўнае пытанне:

— Са мной такое ўпершыню... Я так рады цябе бачыць!

— І я! Трошкі схуднеў? — спытала маці ды неяк вінавата асеклася. Яна ніколі не любіла адзначаць тое, што чалавек не можа выправіць імгненна. Вось калі б у кагосьці развязаўся шнуркі альбо прычапілася да адзення якая смец-

Паліна Дваранская ТЫ ПОМНІ ТОЛЬКІ...

Вершы

Дваранская Паліна нарадзілася 29 жніўня 2006 года ў вёсцы Ардашы Смаргонскага раёна. Вучылася 9 гадоў у Крэўскай сярэдняй школе, потым паступіла ў Ліцэй БДУ на філалагічны профіль, які скончыла ў 2024 годзе. Друкавалася ў часопісах «Маладосць» і «Бярозка».

Двойчы пераможца Рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «БрамаМар» (2022, 2023), пераможца міжнароднага літаратурнага конкурсу «Першацвет» (2023) і Міжнароднага моладзевага фестывалю-конкурсу паэзіі і паэтычных перакладаў «Берега дружбы» (2021).

Цяпер студэнтка 1 курса філалагічнага факультэта БДУ, славянская філалогія. У «Полымі» друкуецца ўпершыню.

У слухайках Мінскае мора:
Яно ведае ўсё тое гора,
Што сёння мяне напаткала,
На дне Мінскага мора камяні,
Што ў нас з табой шпурлялі.
Я нашу сюды боль,
Я нашу сюды гора,
А сыходжу без іх,
Дзякуй, Мінскае мора...
Я табе шмат чым абавязана:
Столькі ўсяго было тваім хвалям пераказана.
Русалкі, якія ўсё чулі,
Імаверна, напісалі ўжо тамоў дваццаць.
Абцяю, што буду намагацца
Прыносіць сюды шчасце, а не гора,
Абцяю, абцяю, мора...

Толькі тут можа часу няўлоўнасць
Растварыць ардашынскую безвыходнасць.
Мора бачыла безліч маіх адценняў,
Шмат разоў дапамагло ўстаць з каленяў.
Я нашу сюды боль,
Я нашу сюды гора.
Дзякуй, што знішчаеш іх, мора...

А. Л.

Мае лёгкія раздрапаны незнаёма-салодкім пахам,
Які цяпер адчуваецца што ні крок.
Парадокс: усё вакол цвіце,
Але ўнутры пустэча.
Толькі ў нашых руках квіткі
Мінск — Маладзечна.

Чарговая беспаспяховая спроба
Пазбавіцца мінулага.
Вось бы яно было ламаччам:
Кінулі ў агонь —
І ўсё.
Нам сюды:
Маладзечна — Смаргонь.

Мы расфарбоўваем хмары,
Пакуль іншыя выбралі запляміць вясёлку.
Хочацца верыць: усё было не марна...
Не марна!
Дыхаць ужо лягчэй.
Калі што, на вакзале схаваемся ад залевы.
Яшчэ крыху — і будзем дома.
Смаргонь — Крэва.

Лёгкія амаль што зажылі.
Давай ужо застанемся тут:
Няма куды спяшыць.
Нарэшце
Крэва — Ардашы...

ВЯСКОВЫ ЛІСТАПАД

Са спагадай сустрэнеш, сагрэеш у цяпле,
Скажаш колькі ласкавых слоўцаў,
Шкада: з кожным разам цябе
Сустрэае ўсё менш маіх аднавяскоўцаў...

Генадзь Аўласенка
З ЦЫКЛА «ТАПАНІМІЧНЫЯ
ЛЕГЕНДЫ БЕЛАРУСІ»

Аўласенка Генадзь Пятровіч нарадзіўся 16 жніўня 1955 года ў вёсцы Ліпавец Ушацкага раёна. У 1972 годзе скончыў Ушацкую сярэднюю школу. З 1974 па 1976 год служыў у Савецкай арміі. Затым скончыў біялагічны факультэт БДУ. Некаторы час жыў і працаваў у Якуціі і Забайкалі. Больш за дваццаць гадоў працаваў настаўнікам Вайнілаўскай базавай школы Чэрвеньскага раёна, дзе выкладаў біялогію і хімію. Затым нейкі час быў рэдактарам аддзела падлеткавай творчасці часопіса «Малодосць» і галоўным рэдактарам часопіса «Бярозка». Аўтар многіх кніг паэзіі і прозы.

**Аб паходжанні назвы горада Фаніпаль
і яшчэ дзвюх суседніх вёсак**

Фаніпаль — горад раённага падпарадкавання ў складзе Дзяржынскага раёна Мінскай вобласці. Ад Мінска ён зусім непадалёку знаходзіцца, і ў сталіцу з Фаніпаля можна дабрацца маршруткай альбо электрычкай за нейкія паўгадзіны.

Гэты населены пункт вядомы з пачатку XIX стагоддзя як уласнасць паноў Энельфельдаў і Багдашэўскіх, а сваю сучасную назву, паводле падання, атрымаў у канцы гэтага ж стагоддзя ад імёнаў дачок пана Багдашэўскага — Фані і Полі. Праўда, існуе і такі пункт гледжання, што назва Фаніпаль утварылася толькі ад аднаго жаночага імя — Феанія альбо Еўфімінія (скарочана — Фаня) у спалучэнні з фармантам *-поль* (*-паль*) — скарочаным варыянтам грэчаскага слова «поліс» — «горад». І такіх населеных пунктаў нямала. Успомнім хоць бы Канстанцінопаль (сучасны Стамбул) у Турцыі, Неапаль у Італіі альбо Стаўрапаль у Расіі. Так і Фаніпаль — гэта «горад Фані», якая, магчыма, і была дачкой пана Багдашэўскага, але адзінай, без сястры.

Хутчэй за ўсё, так яно і было, але ж я пішу не гістарычную справаздачу, а тапанімічную легенду, прычым сам яе ствараю. І таму для пачатку пазнаёмлю чытачоў з тымі мясцовымі легендамі, якія ўжо існуюць аб паходжанні назвы Фаніпаль.

Першая і найбольш папулярная з іх такая.

Нібыта пражываў некалі ў дадзенай мясцовасці вельмі багаты пан (прозвішча ягонае ў легендзе не прыводзіцца). Люты быў да простага людю: за кожную

дробную правіннасць загадваў бізунамі секчы да паўсмерці, у скляпенні гадамі трымаў небаракаў, забараняў без ягонага дазволу ў шлюб маладым уступаць, хлопцаў сялянскіх у рэкруты здаваў паводле ўласнага капрызу. А яшчэ дачок сваіх, Фаню і Полю, вырашыў гэткімі ж жорсткімі і бязлітаснымі, як сам, выгадаваць.

Толькі вось выраслі абедзве дзяўчыны добрымі і спагадлівымі і, цішжом ад бацькі, чым маглі, заўсёды дапамагалі сялянам. А калі тыя прыходзілі да іх, каб падзякаваць, казалі адно толькі: «Не трэба падзякі! Лепей яблыньку пасадзіце!»

Доўга такое працягвалася, але аднойчы паспрыялі Фаня і Поля юнаку і дзяўчыне ў іх каханні і нават дапамаглі збегчы ад панскага гневу. А калі пан аб гэтым даведаўся, то разлаваўся так, што загадаў родных дачок біць розгамі да паўсмерці.

Але здарыўся цуд! Розгі ў руках служак панскіх ператварыліся ў галінкі яблынь у квецені, і колькі ні стараліся каты, аніякага болю сёстры не адчувалі. А пан, калі яму данеслі аб гэтым, ад злосці ажно пачарнеў і мёртвым на зямлю грывнуўся.

Праз нейкі час Фаня і Поля кудысьці адтуль з'ехалі, але застаўся каля панскага маёнтка прыгожы яблыневы сад, як напамін аб добрых паненках. А потым і паселішча ў іх гонар назвалі — Фаніпаль.

Цікавая легенда, ці не праўда? Але ж маецца і іншая легенда аб паходжанні назвы Фаніпаля. Згодна з ёй, пан, які тут жыў, не быў жорсткім нелюдзем, а дачок у яго было ажно тры: Фаня, Ружа і Марыля. А калі пан паміраў, то выдзеліў кожнай з дачок пэўную частку сваіх уладанняў. І ў іх галоўныя паселішчы атрымалі назвы ад імёнаў сваіх гаспадынь: Фаніпаль (горад Фані), Ружампаль (горад Ружы) і Марыпаль (горад Марылі).

Самае цікавае, што непадалёку ад горада Фаніпаль і сапраўды маюцца вёскі з такімі назвамі: Ружампаль і Марыпаль, што робіць гэтую легенду даволі праўдападобнай. Бо, магчыма, так яно і было, і былі ў той час тры гэтыя паселішчы аднолькавымі па памерах, а потым, у другой палове XIX стагоддзя, праз Фаніпаль прайшла чыгунка, што дало штуршок для ягонага далейшага развіцця. А вось Ружампаль і Марыпаль не пашанцавала, у баку ад чыгункі яны апынуліся, таму і засталіся ранейшымі невялікімі вёсачкамі.

Карацей, вырашыў я сваю тапанімічную казку (дакладней, легенду, бо амаль нічога казачнага ў ёй няма) аб паходжанні назвы Фаніпаля, Ружампаль і Марыпаль на падставе ўжо наяўных легендаў стварыць. Праўда, значна змяніўшы легенды гэтыя, бо не дзве сястры (як у першай легендзе) і нават не тры (як у легендзе другой), а ажно чатыры сястры ў маім варыянце легенды прысутнічаць будучы. І не багаты пан будзе ім бацькам, а просты селянін, да таго ж не вельмі багаты.

І вось што ў мяне атрымалася.

Жылі некалі ў дадзенай мясцовасці муж з жонкай. Не сказаць, каб багата жылі, хоць не лайдачылі, працавалі, як кажуць, ад світанку і да змяркання дзень кожны.

Тры дачкі ў іх былі: Фаня (старэйшая), Ружа (сярэдня) і Марыля (малодшая). І хоць добра адносіўся бацька да дачок сваіх, але ўсё ж засмучаўся, што аніводнага сына ў яго няма.

— Дочкі што?.. — казаў ён, уздыхаючы. — Прыйдзе час — і разляццяцца, нібыта птушкі, па чужых гнёздах! А сын бы ў нашай хаце застаўся, дзяўчыну маладую сюды прывёў бы...

Так што, калі праз нейкі час жонка ягоная зноўку зацяжарала, радасць у мужа была празмерная. Бо спадзяваўся ён, што на гэты раз сын народзіцца.

Але атрымалася так, як атрымалася. Не сын, а чацвёртая дачка ў іх нарадзілася, а да ўсяго іншага, яшчэ і жонка памерла ў хуткім часе ад пасляродавай гарачкі.

Пагараваў няшчасны бацька, ды што зробіш, з лёсам не паспрачаешся. Дачку сваю самую малодшую Палінай назваў і пачаў у поўнай адзіноце дачок гадаваць: Фаню, Ружу, Марылю і Палінку.

Але цяжка аднаму на такую вялікую сям'ю працаваць, а з дзяўчынак якія памагатыя! Таму і некалькіх гадоў не прайшло, як памёр бацька іхні. Можна, надарваўся на працы празмернай штодзённай, ці мо хвароба якая прычапілася знянацку, але засталіся гэтыя чатыры дзяўчынкі круглымі сіротамі. Прычым старэйшай з іх, Фані, усяго толькі чатырнаццаць гадоўкаў споўнілася, а малодшая самая, Палінка, — зусім яшчэ дзіцянём горкім была...

Але не разгубіліся сёстры, не здаліся на волю лёсу! Працавітыя яны былі і, галоўнае, дружныя вельмі, ва ўсім адна адну падтрымлівалі. Асабліва аб Палінцы сёстры клапаціліся, але і яна без працы не сядзела, дапамагала сёстрам старэйшым, чым магла.

Так што не прапалі дзяўчаты, выстаялі. І вось ужо Фаня, Ружа і Марыля выраслі і прытым такімі прыгажунямі зрабіліся, што ўсе хлопцы вясковыя на іх заглядаліся.

Заглядацца заглядаліся, але сватоў засылаць не спяшаліся. Не вельмі хацелася хлопцам (тым больш бацькам іхнім) у дом свой сірату прывесці, ды яшчэ такую, за якой і пасагу ніякага не атрымаеш. А тут яшчэ і малая Палінка — яе ж таксама не пакінеш адну ў пустой хаце...

Так што аніводная з сясцёр замуж так і не выйшла. Гожыя ды працавітыя хлопцы да іх не сваталіся, гультаям ды п'янюгам сёстры самі адмаўлялі, а час не спыніць, надта ўжо хутка ён ідзе! Вось і старэйшай з сясцёр, Фані, ужо дваццаць другі год пайшоў, Ружы і Марылі — дваццаць першы і дваццаты адпаведна. Ды і малая Палінка падрасла непрыкметна — чатырнаццаты гадоўкаў ёй мінуў. Але па-ранейшаму вельмі дружна жылі сёстры, не толькі сварак, але і дробязных спрэчак паміж імі ніколі не ўзнікала.

Ды тут бяда нечаканая напаткала сясцёр. І не толькі іх...

Вёска, у якой сёстры жылі, не вольная была, а прыгонная, значыць, пану цалкам належала, як і ўсе яе жыхары. Праўда, на паншчыну іх амаль не ганялі, толькі падатак грашовы (чынш) павінны былі выплочваць вяскоўцы пану свайму. І добра яшчэ, што пан памяркоўным быў, падатак для сялян, аднойчы ўстанавіўшы, павышаць не імкнуўся, а чатыром сёстрам, як толькі даведаўся аб нялёгкім іх становішчы, і наогул адмяніў усялякі чынш. Маўляў, няхай падрастуць спярша...

Але здарылася так, што загінуў пан нечакана, а пасля смерці ягоная жонка ўсім распараджацца пачала. І адразу ж адчулі вяскоўцы, што ранейшага спакойнага жыцця ў іх больш не будзе.

Па-першае, амаль удвая ўзняла пані падатак грашовы, па-другое — яшчэ і паншчыну павялічыла. Не дзень у месяц, як раней, а ажно два дні на тыдзень павінны былі цяпер сяляне на разнастайных панскіх работах спіну гнуць.

Захваляваліся яны, абурацца спрабавалі, але ж нічога не зробіш, з панскай воляй не паспрачаешся. І падаткі пачалі выплочваць павышаныя, і на паншчыну выходзіць па чарзе. І трох сясцёр старэйшых гэтая доля таксама не абмінула.

Але пані на тым не спынілася. Успомнілася ёй, што шмат гадоў чатыры сёстры, што без бацькоў у адной з панскіх вёсак гадаваліся, наогул вызвалены

былі ад чыншу панскім загадам. Таму загадала яна самую малодшую з сясцёр у маёнтак свой даставіць. Каб прыслугоўвала там, ажно пакуль сёстры яе старэйшыя ўсю запазычанасць па чыншы не выплацяць да самага апошняга грошыка.

Так і апынулася Палінка ў маёнтку панскім, і сёстры нічым ёй дапамагчы не змаглі, бо вельмі шмат ужо чыншу за мінулыя гады набегла, а грошай, каб выплаціць яго, у дзяўчат-сірот, вядома ж, не было аніякіх.

І тут павінен я паведаміць чытачам аб адной акалічнасці, без якой легенда мая тапанімічная няпоўнай будзе, дакладней, не атрымаецца зусім. Рэч у тым, што з маленства самага была Палінка не такой, як усе. Замовамі магла хваробы вылечваць, проста прыкладваючы далоні да скроняў хворага чалавека, і нават самы моцны боль яму здымала. Праўда, акрамя сясцёр, ніхто аб гэтых здольнасцях дзяўчынкі і не падазраваў нават, бо баяліся старэйшыя сёстры, што за вядзьмарку прымуць людзі Палінку. А вядзьмарак у той час вельмі баяліся, нават забіць маглі за такое...

Нялёгка давялося Палінцы ў маёнтку, асабліва ў самыя першыя дні. Але прызвычалася дзяўчынка паступова да новага жыцця, а ўся прыслуга палюбіла Палінку, бо ні ад якой працы яна не адмаўлялася, усё, што ні загадаюць, у вызначаны тэрмін выконвала, усім дапамагчы старалася. Таму нават цівун панскі не асабліва да Палінкі прыдзіраўся, так, па дробязях, і тое зрэдку. А самую пані яна нават не ўбачыла ні разу, бо ў асноўным чорнай працай займалася: падлогу з раніцы альбо пад вечар мыла, бялізну на рэчцы паласкала, памочніцай на кухні была. Так што асаблівай прычыны скардзіцца на лёс у дзяўчыны не мелася: цяжкай была праца ў маёнтку панскім, але ж і дома яна склаўшы рукі ніколі не сядзела, з самага маленства сёстрам старэйшым ва ўсім дапамагаць імкнулася...

Праўда, чым больш часу праходзіла, тым усё больш і больш дзівілася Палінка таму, што ў палацы панскім адбывалася. Усім цівун ды эканом кіравалі ад імя пані, а яна са спальні сваёй і не выходзіла нават. А калі запыталася аб тым Палінка ў дарослай прыслугі, то патлумачылі ёй шэпам, што як пан загінуў, то і пані тады моцна пабілася (у карэце яны разам ехалі, і нечакана зляцела карэта са стромы крутой). З таго часу ляжыць пані ў ложку, са спальні нават не паказваецца, і ходзяць такія чуткі, што ў беспрытомным стане яна ўвесь час знаходзіцца. Так што цівун і эканом самі кіруюць, як таго пажадаюць, і паскардзіцца на іх няма каму. Бо акрамя іх і адной старэнькай прыслужніцы, якая яшчэ пану-нябожчыку нянькай была, нават заходзіць у панскую спальню астатнім усім строга забаронена. Кара лютая кожнага такога парушальніка чакала, і бізуноў на стайні атрымаў бы ён нязмерана.

А праз некалькі дзён, калі зранку мыла Палінка падлогу на другім паверсе, успомніла яна тое, што ад людзей пачула, і вельмі шкада ёй хворую пані зрабілася. А што, калі паспрабаваць дапамагчы ёй?

Толькі вось для гэтага трэба неяк у спальню панскую трапіць, а гэта ж забаронена. Заўважыць тое цівун ці эканом — кепска тады Палінцы будзе! Ды яшчэ як кепска!

Але, пераадольваючы страх, падышла дзяўчынка да дзвярэй спальні і ціхенька іх прыадчыніла. Бачыць: ляжыць у ложку жанчына, белая ўся і нерухомая, нібыта нябожчыца. Але час ад часу пачынае стагнаць ціхенечка — жывая, значыцца...

Зайшла Палінка ў спальню, дзверы за сабой зноўку прычыніла, да ложка на дыбачках падышла. Потым прыціснула далонькі да рана пасівелых скроняў пані і пачала розныя замовы шаптаць, якія сама калісьці прыдумала. Дзейнічалі

яны, калі хто-небудзь з сёстраў старэйшых хварэў, дык, можа, і цяпер падзейнічаюць хоць некаторыя з іх.

Доўга шаптала, далонькі ад скроняў не адымаючы, і ўсё баялася, што зойдзе сюды цівун альбо эканом... І што тады з ёй будзе?!..

Але раптам уздрыгнула пані, стагнаць перастала. А потым вочы расплюшчыла і на Палінку недаўменна паглядзела.

— Ты хто, дзяўчынка? — запыталася.

Але не паспела яшчэ Палінка нічога сказаць, як шырока расчыніліся дзверы і ў пакой цівун увайшоў. А за ім эканом разам з нянькай былой. І, вядома ж, убачылі каля ложка Палінку.

Ох і раззлаваліся яны (я маю на ўвазе цівуна з эканомам). Эканом нагамі затупаў, цівун плётку з-за пояса выхапіў.

— Зараз, — крычыць, — я цябе тут павучу трохі! А потым сама на стайню пойдзеш, каб табе там добранька спіну размалявалі!

І тут пані прыўзняла галаву, а потым і наогул у ложку села.

— Гэта яшчэ што такое?! — строга спыталася яна ў цівуна і эканома. — Хто дазволіў вам у маю спальню без стуку ўваходзіць?!

А ў тых і мову адняло. Глядзяць на пані, вачам сваім паверыць не могуць!

— Пайшлі прэч адсюль! — яшчэ больш строга прыкрыкнула пані. — Абодва! А ты, Агрыпіна, — гэта яна ўжо да нянькі былой, — застанься!

Цівуна і эканома нібыта ветрам здзьмула. А пані ў Агрыпіны пытаецца:

— Раскажы мне, Агрыпіна, што са мной такое адбылося?! І дзе муж мой?

Усё ёй Агрыпіна расказала. І пра мужа, і пра тое, што некалькі месяцаў у поўнай непрытомнасці пані была. А вось сёння нейкі цуд з ёй адбыўся!

— Не цуд! — кажа пані. — А вось гэтая дзяўчынка мяне выратавала, хоць я і не ведаю, якім чынам!

Потым усміхнулася пані Палінцы ласкава, абняла яе, пашчотна да сябе прытуліла.

— А зараз ты мне ўсё раскажаш! Хто ты, адкуль тут узялася?! І, галоўнае, якім чынам змагла мне дапамагчы?

Уздыхнула Палінка і расказала пані ўсё, што ведала. Спачатку аб тым, якім чынам яна ў маёнтку панскім апынулася, затым пра сваё ўменне боль супакойваць і нават хваробы розныя вылечваць. Моўчкі выслухала ўвесь аповед пані, а старая Агрыпіна нават заплакала ад радасці, што ўсё так добра скончылася і гаспадыня маёнка нарэшце ачуняла і зараз сама тут кіраваць будзе.

А пані зноўку ўсміхнулася Палінцы і кажа:

— Цівуна і эканома я сёння ж прэч праганю! Варта было б іх яшчэ і на стайні добранька адхвастаць за іх нахабства і прагнасць, але, на вялікі жаль, не прыгонныя яны! Са шляхты збяднелай абодва, так што проста няхай вымятаюцца з маіх уладанняў на ўсе чатыры бакі! А што тычыцца людз прыгоннага, сёння ж аб'яўлю, што вяртаю для іх усе ранейшыя парадкі: і па чыншы, і па паншчыне! Што ж да цябе, Палінка, і да сёстраў тваіх старэйшых, то даю я вам усім чатыром вольную волю, так што ад сёння не прыгонныя вы больш і нічога мне не павінны!

— Дзякуй табе, яснавяльможная пані... — прашаптала Палінка і хацела была пацалаваць у пані руку, але тая не дазволіла ёй гэтага. Уздыхнула толькі самотна, на Палінку з нейкай патаемнай надзеяй паглядзела.

— А ты б не жадала, Палінка, са мной застацца? — раптам запыталася яна. — Не як служка мая, а замест дачкі! Бо вельмі жадалі мы з мужам дзяцей, ды не даў іх нам Бог! Вядома ж, табе вырашаць, але мне б вельмі гэтага хацелася!

Падумала Палінка і згадзілася. А сёстрам яе старэйшым, Фані, Ружы і Марылі, выдзеліла пані немалыя зямельныя надзелы ў поўную ўласнасць, у розных, праўда, месцах. І нават хаты з прыбудовамі загадала там паставіць за свой кошт.

Такім чынам старэйшыя сёстры Палінкі сталі не толькі вольнымі, але і даволі заможнымі. Так што ад сватоў цяпер адбою не было, і выбралі яны сабе ў мужы хлопцаў сумленных, прыгожых і працавітых. І вядома ж, не з прыгоннага люду, а з вольнага сялянства, якога ў наваколлі таксама няма было.

Ну а Палінка ў панскім маёнтку засталася, і пані яе афіцыйна дачкой сваёй зрабіла. А потым і мужа знайшла для Палінкі са знатнага шляхецкага роду.

Але не пазайздросцілі малодшай сястры сёстры старэйшыя. І надалей дружна яны ўсе жылі і ў гасці адна да адной часта наведваліся. А хутары Фаня, Ружа і Марыля назвалі сваімі імёнамі, але і імя сястры малодшай кожная да хутара свайго дадала. Так і называлі гэтыя хутары суседзі: хутар Фані і Паліны, хутар Ружы і Паліны, хутар Марылі і Паліны. Тым больш, што сама Паліна не супраць была і нават падзякавала сёстрам за такую да сябе павагу.

А калі выраслі дзеці ў Фані, Ружы і Паліны, то паставілі яны хаты свае побач з бацькоўскімі, а потым і ўнукі выраслі і таксама ў той мясцовасці жыць засталіся. Так што паступова разрасліся тры хутары, у невялікія вёсачкі ператварыліся. А вось назвы іхнія, наадварот, скараціліся з цягам часу, дакладней, самі людзі іх скарацілі. Вёску Фані і Паліны — да Фаніпаля, вёску Ружы і Паліны — да Ружампаля, вёску Марылі і Паліны — да Марыпаля. Бо так куды зручней назвы гэтыя вымаўляць.

Адкуль назва гарадскога пасёлка Жалудок пайшла?

Жалудок — гэта маленькі жолуд, хоць жалуды і так вялікімі не вырастаюць.

А яшчэ Жалудок — гэта гарадскі пасёлак у Шчучынскім раёне Гродзенскай вобласці. Праўда, для гарадскога пасёлка ў ім не так і шмат насельніцтва (усяго толькі каля тысячы жыхароў). Да прыкладу, мае родныя Ушачы, якія таксама гарадскім пасёлкам лічацца, маюць каля сямі тысяч, але ж Ушачы — раённы цэнтр, а Жалудок — толькі цэнтр сельсавета.

Затое тут з 2008 года праводзіцца цудоўны фестываль кветак, а з 2010-га Жалудок — месца правядзення скульптурных пленэраў беларускіх скульптараў. Не кожнаму сапраўднаму гораду такое выпадае!

А яшчэ ў Жалудку ўраджае планіроўка вуліц, якія разыходзяцца ад цэнтральнай плошчы, нібыта сонечныя прамяні. Ну, зусім як у сапраўдным, і прытым даволі старажытным, горадзе.

Жалудок і сапраўды — адзін з найстарэйшых населеных пунктаў Беларусі, і гэта пацвярджае той факт, што ў 1915 альбо 1916 годзе там знайшлі скарб рымскіх манет II стагоддзя. Праўда, скарб гэты цяпер лічыцца страчаным (ваенныя былі гады, а потым яшчэ і Грамадзянская вайна пачалася), а археалагічных раскопак у Жалудку так ніхто і не праводзіў. Але, згодна з мясцовымі легендамі, лясы ў ваколіцах Жалудка былі любімым месцам палявання першых літоўскіх князёў.

А ў пісьмовых крыніцах населены пункт Жалудок упершыню ўпамінаецца каля 1385 года ў данясеннях шпіёнаў Тэўтонскага ордэна як уладанне Стэгевіла, хоць, хутчэй за ўсё, прадстаўнікі шляхецкага роду Стэгевілавічаў з'яўляліся толькі цівунамі вялікага князя. Гэта тым больш верагодна, бо ў другой палове XV стагоддзя ў актах Літоўскай метрыкі Жалудок згадваецца як велікакняжацкае ўладанне.

І толькі ў 1516 годзе кароль польскі і вялікі князь літоўскі Жыгімонт I Стары аддаў Жалудок за 600 коп грошаў князю Васілю Палубінскаму. Пасля гэты

СПАДЧЫНА

Уладзімір Гніламедаў У ВОЙСКУ

*Раман. Заканчэнне.
Пачатак у №№7—9 за 2024 год,
№№4—5 за 2025 год*

VI

З Брэста праведаць Лявона прыехаў Васіль. Ён і Прося з горыччу ўспрынялі вестку пра разбурэнне прускаўскай царквы. Пабедавалі абое. Прося, якая была веруючай, ажно знікавала:

— Гэта нешта новае, такога яшчэ не было.

— У гэтай царкве мы з табою вянчаліся, — напамніў Васіль.

Лявон узрадаваўся, пажвавеў, калі на прыгуменне, напалохаўшы вераб'ёў, падруліў Васілёў «ЗИС-5». Сустрэў, прывітаў, але зрабіў і заўвагу:

— Рэдка наведваешся, забыў, — злёгка папракнуў ён пасынка.

Васіль пасля пераезду ў Брэст няблага адаптаваўся да гарадскога асяроддзя і жыцця, на службе пачуваў сябе даволі ўпэўнена і пра айчыма, пэўна, не заўсёды помніў, аднак час ад часу наведваўся. Вось і цяпер прывёз тое-сёе з прадуктаў — хлеб, аўсяных крупаў «Геркулес», кружок брэсцкай каўбасы, пару пляшак піва. Пачаставаў цыгарэтамі «Прима». Лявон прыкурыў і закашляўся.

— Добрая папяроска, толькі я, відаць, ужо не курэц.

Пачалі размову.

— А да мяне Кузёмка нядаўна заходзіў, — сказаў Лявон.

— Да нас у Брэст Кузёмка не заходзіць, мінае.

— Казаў, што Валодзю нашага бачыў, сустракаліся. Служыць, кажа, каля Чарнігава, у Сямёнаўцы, гэта такі горад невялікі, райцэнтр, і ўжо адну лычку мае.

— Як жа гэта яны сустрэліся? Выходзіць, што Кузёмка адшукаў Валодзю?

— Я калісьці адрас даў.

— Цяпер і Віталік разам з ім у адной часці служыць, дваім весялей, а Валодзя на афіцэра экзамены здаў.

— І пра гэта Кузёмка казаў.

— Ну, то, можа, хутка і прыйдзе...

Потым перайшлі на іншую тэму:

— Пусцее Пруска, пакідаюць яе прускаўцы, моладзь з'язджае, — паскардзіўся Лявон.

Успомнілі былога аднавяскоўца Лаўра Яўсеевіча Кухту, які быў у свой час рукапаложаны на святара і цяпер жыў у вёсцы Зводы каля Высокага, з’яўляючыся святаром мясцовага прыхода. У самым пачатку сваёй святарскай кар’еры айцец Лаўр быў накіраваны ў іншую парафію, у вёску Люта, дзе акармляў вернікаў, затым яго перавялі ў суседнія Зводы. Абедзве мясціны гістарычна прыкметныя, асабліва Люта. У студэнцкую пару, у інстытуце, выкладчык Кміта ў гаворцы з Платонавым выказаўся ў карысць таго, што Люту запачаткавалі люцічы, лютва. Ад назову гэтага славянскага племені з часам утварылася найменне Літва, а людзей называлі літвінамі.

— Царкву айца Лаўра зачынілі, дык ён у хаце сваёй хрысціць і нават павянчаць можа, — сказаў Лявон.

Даўно не бачыліся, Зводы кіламетраў дванаццаць ад Прускі, не так і блізка. Захацелася сустрэцца з даўнім знаёмым. Васіль быў не супраць, і яны паехалі.

«ЗИС-5» каціўся па калдобістай гравійцы, перавальваючыся з боку на бок на выбоінах. Стаяла летняе надвор’е. Сухмень. Курэла пылам дарога. Паабапал прасёлачнай дарогі прабягалі лугі, выганы, сенажаці і пашы, нярэдка прарэзаныя глыбокімі канавамі з рудым пяском на дне. Меліярацыя. Месцамі каласавала жыта, над ім вісеў белаваты пылок. Адчуваўся пах дыму. На асушаных балотах гарэў торф, над сенажаццю слаліся белаватыя пісягі туману. Па другі бок дарогі цвіло бульбяное поле, адтуль павяваў цёплы і салодкі ветрык, над цветам віліся лёгкія матылькі.

Праехалі вёску Волчын. Там, у Троіцкім касцёле, пахаваны быў Станіслаў Аўгуст Панятоўскі — апошні польскі кароль. Край гэты гістарычны...

Трапілася незнаёмая вёска: «Багатае», — стаяла на дарожным указальніку.

— Такой вёскі тут нешта я не помню, — здзівіўся Лявон.

Распыталі ў мясцовага жыхара. Аказваецца, перайменавалі: спрадвеку вёска называлася «Бедакі», а цяпер мае назву «Багатае».

— Багатымі нас зрабілі, — з’едліва ўхмыльнуўся багатавец.

Далей дарога звужалася, навокал нерухомай сцяной стаяў бярэзнік з асінікам і ядлоўцам. Затым адкрылася поле, засеянае кукурузай.

А вось і Зводы, пра што сведчыла шыльда, устаноўленая па правы бок дарогі. На машыне даехалі хутка. Вёска як вёска. У гародчыках перад хатамі красаваліся сціплыя кветкі. У траве пракідаўся жоўты кураслеп. На дрэвах нерухома вісела шэрае ад пылу лісце. На вуліцы нікога не відаць, як пахаваліся. Пэўна, у калгасе на працы.

Распыталі, дзе жыве святар. Перад хатай Лаўра Яўсеевіча, што стаяла непадалёку ад царквы, рос магутны ясень, каля яго Васіль і спыніў свайго «зіса». Выбраўшыся з кабіны, Лявон заглядзеўся на перыстае лісце ясеня. «Якое прыгожае дрэва!» — падумаў ён. Ubачыўшы знаёмых, выйшаў з хаты сам Кухта. Нічога святарскага з адзення на ім не было, апрануты па-звычайнаму, як усе. Крыху папаўнеў, але па-ранейшаму энергічны і рэзкі ў рухах. Ішоў сваёй фірменнай паходкай з падскокам. Твар аздаблялі невялікія, акуратна падстрыжаныя бародка і вусы. Вочы пазіралі зорка і патрабавальна.

— Добры дзень! — ўзрадаваўся Лявон. — Добры дзень, айцец Лаўр! У госці да вас! — Яны сардэчна паціснулі адзін аднаму руку і абняліся.

— Добры дзень, другі мае! Рады вас бачыць! — айцец Лаўр зрабіў прыхільны жэст рукамі.

— Добры дзень! — падхапіў Васіль і таксама парукаўся са святаром. — Ледзь адшукалі вас, на незнаёмае паселішча натрапілі — Багатае.

— А гэта, аказваецца, Бедакі багатымі сталі, — дадаў Лявон. — У адначасе разбагачелі.

— Улада пераймяноўвае. Царкоўнікі сталі Залессем, Більдэйкі — Грушаўкай, — пасміхнуўся Лаўр Яўсеевіч.

— Гэта, каб мы ўсё забылі і нічога не помнілі, — Лявон махнуў рукой.

— Як ваша здароўе, дарагі Лявонцый Міхайлавіч? — спытаў цікаўны Лаўр Яўсеевіч.

— Байкі, — хітнуў галавой прускавец, — адзін жыву.

— Цяпер мы з вамі ў аднолькавым стане, і я адзін. А ты, Васілій, я гляджу, з тэхнікай звязаў свой лёс.

— Давалося, — адказаў Васіль, азіраючы знаёмае аблічча былога аднавяскоўца. Нос у Лаўра Яўсеевіча па-ранейшаму доўгі і скрыўлены набок, але ў астатнім уладальнік арыгінальнага носа, заўважна было, змяніўся. Маленькі стаў, кругленькі, ціхенькі, пастарэў. Гаварыў ён, як і раней, густым басам, зрэдку пераходзячы на прыемны, спеўны альт.

— Айцец Лаўр, — звярнуўся да яго цікаўны Васіль, — у Прусцы вы кіравалі царкоўным хорам, такая асалода была слухаць, а тут ці ёсць хор?

— Не дазваляюць.

— Шкада!

— Пастарэў я, попелам паторгнулася сэрца. Ды і твой чорны чуб, я гляджу, — павярнуўся ён да Васіля, — парадзеў, а такая чупрына была! Што ж, у скрухах і жалых памнажаецца наша духоўнасць.

Пастарэў Кухта неяк раптоўна, ужо не толькі скроні, а ўсю галаву пабяліла сівізна. Вусы яшчэ крыху чарнелі, а бародка зусім пасівела. На вадзяністых вачах абвіслі ніжнія павекі. Маладзіла айца Лаўра хіба што толькі прамая спіна і ганарлівая пастава. У часе хрушчоўскай кампаніі за паскоранае будаўніцтва камунізму зачынілі царкву і тут. Улада, КДБ усё шчыльней кантралявалі дзейнасць святароў, і ў гэтым сэнсе айцу Лаўру даводзілася няпроста і нялёгка. Ён перанёс некалькі абразоў у хату і зрабіў тайную дамавую царкву. Пэўна, гэта і была тая дамавая царква, куды яны зайшлі на запрашэнне гаспадара. У покуці і на сценах віселі абразы, аздобленыя вышытымі ручнікамі. На сталі ляжалі газеты «Правда» і «Заря».

— Такія вось справы, — пачаў айцец Лаўр, прыгладзіўшы на скронях валасы. — Я апынуўся тут і, кажучы па-старасвецку, вазгарэўся душой, хацеў абудзіць веру. Царкву маю, аднак, зачынілі, дык я часам прыватным чынам задавальняю патрэбы — хрышчэнне, шлюб, паховіны, споведзь.

— А што, ёсць і такія, хто паспавядацца хоча? — пацікавіўся Лявон.

— Ёсць, ужо мала хто, але ёсць. — Айцец Лаўр крыху задумаўся. — Побач, у Баршчове, святаром айцец Кіпрыян, ён яшчэ служыць у царкве і ў царкве споведзь прымае. Дык вы прысаджвайцеся, калі ласка.

Лявон успомніў прускаўскага дзівака Гамона, які пазіцыянаваў сябе як чалавека левых поглядаў і перакананняў і які крута памяняў гэтыя «перакананні», перайначыўся і нечакана стаў святаром. Цяпер меў свой прыход, у яго, казалі, усё ладзілася, «акармляў» паству недзе за Камянцом. Аднак кранаць, агучваць гэтую гісторыю Лявон не стаў, ведаў, што айцу Лаўру, які Гамона добра ведаў, гэта б не спадабалася. Усе ведалі, што Гамон — пустасвят, што ён толькі прытворна набожны.

Госці селі ў крэслы і сціпла прымоўклі, а гаспадар працягнуў гаворку:

— Прашу прабачэння, — сказаў ён, — а як там у Прусцы?

— Бяда ў Прусцы, царкву разбурылі, — сказаў Лявон, — няма ўжо царквы.

— Няма? — вочы ў айца Лаўра акругліліся, а бровы папаўзлі на лоб. — Як так?

— Прыехалі з Камянца пэтэвушнікі з міліцыяй і разбурылі, бярвенне забралі. Вядома, начальства прыслала. Людзі пратэставалі, асабліва жанчыны, але нічога зрабіць не змаглі.

— Не ведае начальства страху, — са скрухай прамовіў Васіль, — Богага страху.

— Неважнецкія справы! — журботна паспачуваў прускаўцам святар. — Хрушчоў паводзіць сябе як дыктатар, намагаецца выкараніць рэлігійны складнік з жыцця савецкіх грамадзян. Нашто гэта — не разумею. Узбуджаны Хрушчоў не можа сябе кантраляваць, паабяцаў, што хутка па тэлебачанні пакажа апошняга рускага папа.

— У нас тэлебачання яшчэ няма, — адгукнуўся Васіль, — так што і не ўбачым.

Яны памаўчалі.

— Гэта кара за грахі, — уздыхнуў айцец Лаўр, — нічога не зробіш. Грахі нашы цяжкія, наліпла іх на нас шмат. — Ён зноў цяжка ўздыхнуў і спытаў: — А як калгас?

— Калгас, як і ўсюды, — адказаў Лявон, — парадку няма. Пусцее наша Пруска, моладзь едзе паступаць у інстытуты, колькасць дзяцей меншае, летась ледзь назбіралі ў першы клас. Будучыня пад пытаннем, але ўладу гэта, здаецца, не турбуе, а што з гэтага будзе — невядома. Шмат гаворым і мала робім.

— Ну а Цішка Пахолак як жыве? — пацікавіўся айцец Лаўр. — Ён, здаецца, у Камянец пераехаў?

— Жыве, але ўжо на ладан дыша, — махнуў рукой прускавец.

— Гэта нягоднік, драчун!

— Я помню, вы з ім на кулачках біліся.

Пачаў разважаць гаспадар айцец Лаўр:

— Я часам думаю, чаму зніклі маманты? Не ведаеце? А таму, што драбната іх паціснула, сёння распадзіліся карлікі, і карлікі лічаць сябе веліканамі. Пакасць адна!

— Падобна, што так, — згадзіўся Лявон.

— Калісьці гэтых рознага звання чыноўнікаў было шмат, а цяпер яшчэ больш. Больш, чым пры цару. Савокупность всяческого нечестия. Я вам казаў некалі, што ад гэтых Смердзяковых¹ дабра не чакай, — уздыхнуў Кухта. — Машэннікі! Душу выкалаціць хочучь.

Ні Лявон, ні Васіль пра Смердзякова не чулі, але высвятляць, хто гэта такі, не сталі.

— Яны на ўсё здольныя, таму што ні за што не адказваюць. Супастаты! — Вусны айца Лаўра нервова перасмыкнуліся. — Калі ўжо гэта скончыцца? Нас, служыцеляў, ніжэй ад плінтуса апусцілі. Але, як сказана ў Пісанні, «несть власти, аще не от Бога».

— Цяпер Хрушчоў пры ўладзе, — дакінуў слова Васіль, а Лявон дадаў:

— Абяцае чарэшні на вярбе, як кажа Амброжый.

— Як ён жыве? — пацікавіўся пра Амброжыя Лаўр Яўсеевіч. Калісьці добра ведаў Якава Арыстархавіча.

— Са сваёй Паўлінай жыве, удваіх ім няблага, — паведаміў Лявон. — А Якаў Арыстархавіч у Брэсце. Цяпер усё, здаецца, больш-менш устаканілася, а гора яны паспыталі. А калісьці як жылі!

У акно відаць было, як па панадворку пратупала жанчына і, рыпнуўшы дзвярыма, зайшла ў хату, завярнула на кухню, загрымела посудам.

— Сябры мае! Лявонцій Міхайлавіч! Слухайце, а што, калі нам адзначыць нашу сустрэчу? Давайце зробім па чарцы.

— Дома работа чакае, — пачаў аднеквацца Лявон, — гаспадарка...

¹ Смердзякоў — персанаж рамана Фёдора Дастаеўскага «Браты Карамазавы».

Уладзімір Гніламедаў, Мікола Мікуліч «АРЫ І СЕЙ, ГАДУЙ І ЖНІ...»

Да 90-годдзя Васіля Зуёнка

Дзівосная пара — вясна, раніца, абуджэнне. Усё жывое прачынаецца пасля начнога сну і спакою, напаўняючы наваколле шматгалосым звонам, буяннем гукаў, колераў і фарбаў, абуджаецца яго вялікая жыццесцвярджальная краса і сіла.

Гэтак спалася добра!..
Сп'янелы ляжу на гарышчы.
І вераб'і —
падпілі, падобна:
Правяць ігрышча.
Жаўранак кінуўся ў просінь:
Кроплю глынуў —
звініць!
Ластаўкі п'юць і просяць:
— Піць-піць, піць...
П'юць вясну,
п'юць усе —
Без конавак,
шклянак.
П'юць,
не дзелячы пакрысе!

Гэткі быў ранак!

(«Вясновая казка»)

Паэзія адкрылася аўтару гэтых жывапісных радкоў Васілю Зуёнку як рэальнае зямное хараство, прыгажосць навакольнага жыцця, здольнага пераўтвараць духоўны свет чалавека, насыціць яго новымі патэнцыяльнымі сіламі і магчымасцямі, падтрымаць ўнутраную годнасць і высакароднасць асобы. Хлопец адчуў глыбокае душэўна-псіхалагічнае ўзрушэнне — захацелася падзяліцца сваім адкрыццём з іншымі. Першае сапраўднае пачуццё, звязанае з вострым адчуваннем красы і непаўторнасці навакольнага свету, абудзіла паэтычны дар.

Калыскай гэтага паэтычнага дару з'яўляецца невялікі лапкі зямлі з вёскай Мачулішча і яе ваколіцамі і краявідамі, што ў Крупскім раёне на Міншчыне. Вёска знешне непрыветная, пісаў Васіль Зуёнак у колішнім лісце да нас, аднак знакамітая «водным, крынічным багаццем: з аднаго боку рэчка Нача, з другога — амаль ля самых хат — яе прыток Талінка. Па талай вадзе разлівалася яна ў сапраўднае возера, куды прыходзілі на нераст метравыя шчупакі, а па восені — плёсам-мачылам, дзе «спрадвеку лён мачылі...» Хата ж у нас — таксама знакамітая: да нашага ўсялення была карчма. А ў хаце: сёстры-пявунні Зіна і Каця са школьнымі чытанкамі, багатымі на вершы, і аматар іх паслухаць тата, дарэчы, лірычна настроены (асабліва калі выбіраліся з ім у лес ці на сенажаць, што квяціста збягала ад узгорыстага сасняку да Начы — наперагонкі з падгорнымі крыніцамі), і мама — у светлым, заўсёдным клопаце... «Так і

тут» нараджалася пачуццё, чуйнае да паэзіі, пранесенае (ужо ва ўспамінах) праз усе наступныя часы і дарогі...»

Родная вёска паэта — месца гістарычнае: тут некалі праходзіў шлях «з варагаў у грэкі». Спрадвечная сялянская зямля...

Мачулішча...
 Відаць, і пры Ярыле
 Ільны ў нас сеялі,
 Вымочвалі ў Мачыле.
 Бель-кужаль пралі, ткалі, вышывалі,
 Кашулі ў кайстры
 Напамінкам клалі...

(«Успамін»)

Ужо ў першых зборніках вершаў «Крэсіва» (1966) і «Крутаяр» (1969) В. Зуёнак не толькі расказвае пра земляробчы ўклад жыцця сваіх землякоў, але і імкнецца заглянуць у свет іх перажыванняў, акрэсліць гістарычны лёс, карыстаючыся сваімі, індывідуальнымі, колерамі і фарбамі. Мы бачым, яго вобразна-метафарычны замес — насычаны, густы, ёмісты:

Мачулішча —
 блакіт палёў,
 Нябёс,
 Блакіт вачэй —
 блакіт туманны
 Слёз.

Мачулішча — не толькі родная вёска паэта, але і месца, дзе замочвалі лён. Шырокія, раздольныя палі лёну ў пару цвіцення нагадваюць яму бязмежнае блакітнае неба. Ну, а праблем, гора і слёз у жыцці землякоў, вядома, хапала заўсёды...

Паэтычная асацыятыўнасць, набліжаючыся да праўды жыцця, уключае ў сябе сацыяльна-гістарычны змест, частка адлюстроўвае цэлае, ахопліваючы яго глыбінны чалавечы сэнс.

Зборнік «Крэсіва» адмыкаўся наступным вершам:

Мільёны год,
 мільёны год
 Да сонца
 З цемені ірваўся.
 Мільёны год,
 мільёны год.
 Іду.
 Іду —
 І не спынюся.
 На ніве смерці і жыцця
 Мне вечна
 юным быць аратым,
 Бо ўсіх пачаткаў
 я —
 працяг
 І ўсіх працягаў
 я —
 пачатак.

Аўтар імкнецца, не адрываючыся ад жывой, эмпірычнай канкрэтыкі жыцця, шукаць і знаходзіць «другі план», закліканы дапамагчы разгадаць сэнс штодзённага чалавечага існавання. Ён нібыта ўзнаўляе нейкі старажытны міф пра вечнага аратага, міф, які ў сваім духоўна-практычным значэнні дайшоў да нашых дзён, блізкі нам глыбінным высакародным зместам. За гэтым «вечным аратым» адчуваецца наш сучаснік — жывы чалавечы характар як сукупнасць устойлівых уласцівасцяў і зменлівых адносін, якія складаюць выразнае біясакральнае адзінства, што знаходзіць выяўленне ва ўсім жыццёва-вытворчым укладзе чалавека.

Адказваючы на нашы пытанні, Васіль Зуёнак заўважае: «Самае галоўнае ў паэзіі — праўдзівасць. Праўдзівасць у кожным слове. Праўдзівасць змястоўная, праўдзівасць эмацыянальная. У кожным слове заставацца самім сабой. Не хавацца за прыдуманую маску. Праз сваё слова шчыра прызнацца сабе самому, — а праз сябе ўсім далучаным да яго: хто ты і што ты, які ты ёсць. Не проста помніць, а жыць усведамленнем, што спачатку было Слова. І Слова было Бог. Паэзія — Боскае пакліканне: спавядацца перад Словам, як перад Богам».

Маштаб, узбуйненне, гіпербалізацыя ў паэта не супярэчаць праўдзе жыцця, у адлюстраванні якога ён імкнецца да шырокіх сацыяльных абагульненняў, да стварэння ёмістых умоўна-асацыятыўных вобразаў.

Раля — аснова,
Зерня ўток няспынна
Кідаю я рукою агрубелай, —
І тчэцца,
 тчэцца мудрая тканіна —
Жыццё...

У творах Васіля Зуёнка хараша, гарманічна ўзаемадзеініваюць, пераплятаюцца і спалучаюцца ў адзінае цэлае думка і эмоцыя, развага і пачуццё. Яны звяртаюць на сябе ўвагу знітанасцю асобы паэта з земляробчым светам, з яго адвечнымі жыццядайнымі сіламі, своеасаблівым пантэзізмам, прасякнутым глыбокімі душэўна-чалавечымі клопатамі і памкненнямі. У вершах «Я сябра кожнай птушцы...», «Добры прыезд», «Едзе восень», «Фантазія скошанага лугу», «Той жніўнай ноччу», «Зазімак» і іншых выяўляюцца думкі і пачуцці людзей працы, стваральнікаў чалавечага шчасця і дабрабыту, усаўляецца прыгажосць родных краявідаў, вернасць народным традыцыям і каштоўнасцям. Яны перадаюць водар густых мачулінскіх бароў, прыгажосць вясковага ўлоння, спаконвечны кругазварот у прыродзе, адлюстроўваюць адчуванні чалавека, які арганічна ўжыўся ў гэта асяроддзе і стаў тут сваім.

Паэзія Васіля Зуёнка грунтуецца на ўласным успрыняцці і разуменні асобных з'яў і працэсаў і ўсяго свету, у якім «травінкі ў лёдзе» і «ўзнакці шлях», што вядзе ў родную вёску, летні гром і соль, якую здабываюць у недалёкіх салігорскіх шахтах, займаюць сваё натуральнае і незаменнае месца. У метафарычных словавобразах чутны бурлівасць ручаёў, пошум ветру, крык журавоў у прасторы палёў, гоман лесу. Пры гэтым вельмі важна адзначыць, што навакольная прырода ў паэзіі В. Зуёнка цесна звязана з унутранай прыродай яго лірычнага героя, абумоўліваючы яго натуральнасць і чалавечнасць. «Ахвярнік прашчурскіх бароў» — кажа пра свайго героя сам паэт. М. Аўрамчык, адзін з літаратурных настаўнікаў В. Зуёнка, чыё мастацкае слова «дапамагала акрыяцца» яго «рыфмалетуценням», несумненна, меў рацыю, калі, рэкамендуючы маладога творцу да прыняцця ў Саюз пісьменнікаў, падкрэсліваў: «Якія б тэмы не закрануў паэт, ён заўсёды падыходзіць да вы-

рашэння іх па-свойму, не збіваючыся на трафарэт і банальнасць. Адным-двума трапнымі штрыхамі В. Зуёнак умее ажывіць, здавалася б, надакучлівую, шмат разоў перапетую тэму, знайшоўшы нейкі новы ход ці паварот пры яе вырашэнні. Нават у малых прыродаапісальных рэчах ён стварае своеасаблівы настрой і лірычны малюнак». Назіранне трапнае.

Вельмі плённым этапам росту, інтэнсіўных пошукаў і адкрыццяў сталі для Васіля Зуёнка, як і для многіх іншых беларускіх паэтаў, 1970—1980-я гг., калі паднялася цана на сапраўднасць пачуцця, вызначылася перспектыўная тэндэнцыя: ад «зерняў праўды» — да «праўды зерня», да новай, больш глыбокай, канцэпцыі рэчаіснасці. Найбольш чулыя паэты ўжо не маглі задавальняцца «зернем праўды», абаяннем непасрэднасці. Эмпірычнае засваенне новых з’яў саступае месца імкненню ўлавіць сутнасць сучасных канфліктаў, раскрыць яе. У дзверы літаратуры грукаецца — на новым узроўні сталасці — другая праблематыка, звязаная з вялікімі «быццёвымі» пытаннямі чалавечага існавання. Паэзія паўстала перад неабходнасцю даследаваць сэнс і сутнасць таго, што адбываецца, пазнаць заканамернасці, глыбінныя прычыны і сувязі сучасных сацыяльных канфліктаў і супярэчнасцяў (адсюль, між іншым, яе зварот да ўмоўных форм). Узнікла вострая патрэбнасць на значныя мастацкія абагульненні, яркія характары, у якіх маглі б адлюстравіцца тэндэнцыі і заканамернасці жыцця і часу.

У гэты час выходзяць кнігі паэта «Сяліба» (1973), «Нача» (1975), «Маўчанне травы» (1980), «Вызначэнне» (1987) і іншыя. Чытаючы іх, бачыш: В. Зуёнак адчувае неабходнасць уважліва даследаваць змест з’яў і падзей рэчаіснасці, асобу чалавека, ён імкнецца да аналізу, да філасофскай медытацыі.

Паэт задумваецца над сэнсам і тайнамі чалавечага жыцця і смерці, гісторыі, над адвечнымі чалавечымі якасцямі, ад якіх залежыць лёс прыроды, лёс планеты і самога чалавека. Знешне яго вершаваныя формы часта выглядаюць традыцыйна, нават старамодна (у параўнанні, скажам, з так званымі «метафарыстамі»), але гэта толькі на першы погляд. Асаблівасці формы ў В. Зуёнка строга падпарадкаваны змястоўным задачам тэксту. Лірычнае дзеянне падкрэсліваецца, узмацняецца сродкамі гнуткай, выразнай, па-сапраўднаму экспрэсіўнай паэтыкі.

Яго вершаваным медытацыям уласцівы глыбокі ўнутраны драматызм.

Паэт звычайна хоча паставіць з’яву ў сістэму свету, асэнсаваць яе месца і ролю ў гэтай сістэме, як мага паўней раскрыць маральна-псіхалагічны і палітычны вопыт сучасніка. Чалавек у яго — не толькі частка грамадства, але і частка прыроды і гісторыі, аб’яднаных пачуццём узаемазалежнасці і адзінства, якое з’яўляецца адной з перадумоў і запарук яго свабоды, самадастатковасці і сілы. Лёсавызначальны знак чалавека — неспакой, пошук, працавітасць, напоўненая высокім духоўна-маральным зместам.

Я знаю Бога!
Я — маюся
Ўсясільнай працы, хлеба на сталае,
Рукам мазолістым —
Маюся!

(«Пачатак»)

Лірычнае перажыванне паэта — спавядальнае па сваёй сутнасці. У асобе лірычнага героя перакрываюцца і арганічна спалучаюцца прыватнае і агульнае, мінулае, сённяшняе і будучае. Адсюль — грунтоўнасць мастацкай

канцэпцыі і той «запас трываласці» ў яго вершах, які некалі адзначыў у адным з артыкулаў А. Грачанікаў («Літаратура і мастацтва». 1969. 31 кастр.).

Шмат гаворыць пра Васіля Зуёнка як тонкага мастака слова і глыбокага філосафа верш «Змярканне». Уявіце сабе чалавека, які адвячоркам, калі аціх руплівы працоўны дзень з яго мноствам клопатаў і турбот, выйшаў у прастор жытняга поля, услухаўся ў яго звонкую цішыню.

Усюды лад, усюды згода
І цішыня
на той мяжы.
Над полем спелым
хлебны водар
Бушуе, быццам у дзяжы.
Ад неба вечнасцю таемнай —
Калі прад ім ты толькі сам —
Сурова вее.
І нядрэмна,
Адточана,
звініць каса,
Што над табой была узнята,
Калі адчуў ты першы раз
Вось гэту вышыню над хатай,
Адчуў, як зоры важаць час...

Калі чытаеш гэтыя радкі, міжволі прыгадваецца думка паэта з яго вядомага эсэ-ўспаміну «Саюз: наш і мой», напісанага ў 2014 г.: «Паэзія — не знешняя, штучна створаная «прыгажосць» са слоў, хай сабе і заплеценых у вянок радкоў, строф, вершаў, — а тая энергія, што выпраменьваецца імі, незаўважна, але адчувальна-насычана». Энергія верша «Змярканне» незаўважна захоплівае цябе ў палон, падпарадкоўвае сабе, далучае да Вечнай духоўнай сутнасці. Тут ізноў маем справу з лірычнай медытацыяй, філасофскім маштабам паэтычнага мыслення. Аўтар выразна перадае духоўна-псіхалагічны стан свайго героя.

Асноўнай вартасцю вобразнай думкі паэта становяцца яе высокая маральнасць, глыбіня, прыгажосць і мастацкая пераканальнасць. Час застою не пахіснуў яго маральныя, чалавечыя прынцыпы.

На новым, постсавецкім, этапе творчасці выйшлі кнігі паэта «Чорная левіца» (1992), «Пісьмы з гэтага свету» (1995), «Выбраныя творы» (2010), двухтомнік выбранага «Гронка цішыні» (1996, лірыка) і «Пяцірэчча» (1998, ліра-эпічная анталогія). Вершы пра далёкае басаногае дзяцінства, першыя клопаты, звязаныя з паствай, паходамі ў начное, пераплятаюцца ў гэтых кнігах В. Зуёнка з летуценна-рамантычнымі прыродаапісальнымі замалёўкамі, з выяўленнем красы і непаўторнасці прыродна-вясковага ўлоння, краявідаў роднай Крупшчыны, творы пра цяжкое ваеннае ліхалецце і яго наступствы змяняюцца філасофска-аналітычнымі, поўнымі драматызацыі лірычнага мыслення, грамадзянска-патрыятычнай лірыка суседнічае ў паэта з інтымнай, вершы, прысвечаныя нацыянальна-гістарычнаму мінуламу, далёкай старажытнасці, дапаўняюцца тонкімі медытацыямі і сентэнцыямі, заснаванымі на асэнсаванні хрысціянска-рэлігійных каштоўнасцяў. Часам у межах аднаго тэксту вобразы, узятыя з сівых пластоў старажытнай міфалогіі і фальклору, элементы міфа-паэтычнай свядомасці В. Зуёнак арыгінальна спалучае з асновамі сучаснага сацыякультурнага мыслення, з выяўленнем балючых праблем грамадска-сацыяльнага жыцця, напрыклад, звязаных з выраджэннем вёскі, адміраннем спаконвечных народных традыцый, звычаяў і абрадаў, выцясненнем з ужытку

беларускай мовы і інш. За кошт гэтага паглыбляецца мастацка-выяўленчая змястоўнасць твораў.

Паэт ідзе ў глыбіню, многія з яго апошніх вершаў прысвечаны асэнсаванню трагічна-балючых старонак нацыянальнай гісторыі, цяжкага лёсу беларускага этнасу на пакручастых шляхах гісторыі, узыходжання да свабоды і дзяржаўнай незалежнасці. Цягам доўгіх дзесяцігоддзяў і стагоддзяў, сцвярджае аўтар, беларускі народ стаіць «над безданню выжывання», самааддана змагаецца за сваё права быць. Мастацкі стыль В. Зуёнка густы, насычаны, кражысты. Паэт мысліць ёмістымі, каларытнымі, маштабнымі вобразнымі катэгорыямі — народ, вякоў скрыжаванні, лёс, прасторы нябёс, зямля, памяць сівых камянёў, маці-Радзіма, вечнасці вочы.

Калі гляджу на прасторы нябёс
З палётам мар-аблачынак,
Ці згадаю Начы разлівісты плёс
З нарастам шчупачыным,

Калі чытаю старонкі палёў,
Ці думаю думы лясныя,
Ці слухаю памяць сівых камянёў, —
Як сэрца балюча ные:

Зямля мая, маці мая, няўжо,
Мы лёс такі заслужылі,
Што будзем думаць на мове чужой
І песні складаць чужыя?..

Адлюстраванне жыцця і чалавека ў Васіля Зуёнка прасякнута рамантычнай чысцінёй духу лірычнага героя, даверлівай шчырасцю ўспрыняцця з'яў і працэсаў, глыбокім пранікненнем у іх духоўна-маральны змест. Яно грунтуецца на акце здзіўлення, працэсе адкрыцця і, як вынік, — душэўнай узрушанасці. Мастацка-вобразныя структуры паэта вызначаюцца такімі характэрнымі рысамі, як нечаканасць супастаўленняў, суаднясенне розных па сваім характары і маштабе фактаў і працэсаў, кантраснасць колераў і адценняў, перапад рытміка-інтанацыйнага гучання: «Радар сланечніку адключан: // Абрыва галавой круціць...», «Гарбуз, размораны спякотай, // Кульнуўся нема пад пляцень...» («Поўдзень»). В. Зуёнак валодае дарам заўважыць, што «У вераснёўскім лесе // Ветрык лісцём церусіў, // Як летуценнем імпрэсій // Музыка Дэбюсі» («У вераснёўскім лесе...»), як напрудвесні «Сумёт на сугрэве ажух, // І кот валачэ на штыкетнік // Праветрыць зляжалы кажух...» («Прудвесне»). Ён умее тонка прыкмеціць, як «Сінее інею ігліца, // Імгліца сонечны скрылёк, // Ды ў зябкім голасе сініцы Трапечы сіні васілёк» («Вестка»), як «Крынічка ў спаднічцы вузенькай // Бяжыць па марозных каменьчыках» («Якая таемная музыка...»). У паэта салаўіная песня насцеж вясну адкрывае («Ніхто не чуў і не бачыў, калі...»), «Нямела, басаножа, ступае раніца...» («Падцягвае за ноч марозік лужыны...»). В. Зуёнак, бадай, як ніхто іншы, валодае ўмельствам з дапамогай лічаных вобразна-метафарычных штрыхоў накідаць цэласную сацыямаральную карціну, якая закранае самыя патаемныя струны чалавечай душы, як, напрыклад, у вершы «Ля пакінутай сядзібы»:

Беразняк абжывае гоні,
Спіць над котлішчам дуб стары...
І не кліча ніхто, і не гоніць, —
Хоць кладзіся і сам памры...

Ганна Запартыка

ЗАГАДКА КРЫПТАНІМА Н.

Невядомыя тэксты Максіма Гарэцкага-літаратуразнаўцы

Максім Гарэцкі жыў у Вільні ад сакавіка 1919 г. да кастрычніка 1923 г., з перапынкам у студзені — ліпені 1922 г., калі быў арыштаваны польскімі ўладамі і высланы за межы Польшчы. Жывучы ў Вільні, Максім Гарэцкі працаваў выкладчыкам Віленскай беларускай гімназіі і адначасова беларускіх настаўніцкіх курсаў, рэдактарам-выдаўцом газет «Наша думка» і «Беларускія ведамасці», супрацоўнічаў з перыядычнымі выданнямі «Беларускае жыццё», «Вольны сцяг», «Беларуская думка» і іншымі. Гэта пацвярждаецца, найперш, апублікаванымі на іх старонках творамі пісьменніка. Свае апавяданні Максім Гарэцкі падпісваў сапраўдным імем, публіцыстычныя — крыптанімам М. Г. ці псеўданімам І. Амсціслаўскі, Дзед Кузьма і іншымі [2, с.148—151]. Пры пераглядзе спраў архіўнага фонду Беларускага музея імя І. Луцкевіча, які пад № 3 захоўваецца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва, сустрэліся дакументы, якія раскрываюць яшчэ адзін крыптанім Максіма Гарэцкага, якім ён скарыстаўся ў віленскі перыяд жыцця, і тым самым указваюць нам на раней невядомыя тэксты Максіма Гарэцкага. Гаворка ідзе пра ганарарныя ведамасці і рахункі «палітычна-грамадзянскай і літаратурнай часопісі “Незалежная Думка”» — штотыднёвіка, які выходзіў у Вільні ў чэрвені — ліпені 1920 года. З названых дакументаў вынікае, што М. Гарэцкі меў дачыненне да гэтай газеты не толькі як аўтар (на старонках газеты за 8, 13 і 20 чэрвеня быў апублікаваны яго твор «Асілак: Легенда з часоў паншчыны»), але і як супрацоўнік, што пацвярджае рахунак «на выплату ганарару сатруднікам», падпісаны рэдактарам Г. Багдановічам 10 жніўня 1920 года. Прозвішча Гарэцкага ў названым рахунку значыцца ў шэрагу іншых супрацоўнікаў рэдакцыі [1. Арк. 35]. Увагу прыцягвае аўтограф М. Гарэцкага наступнага зместу: «Рахунак “Незалежнай Думцы”. Ганарару за артыкулы і белетрыстыку ў №№ 1 і 2 («Асілак», «Юбілей Купалы», «Угодкі па Багушэвічу»), усяго 457 радкоў па 10 фэн. за радок, дзэвесьце семдзесят чатыры маркі 20 фэнігаў (274 м. 20 ф.) дастаў 19 чэрвеня 1920 года М. Гарэцкі»¹ [1, с. 24]. Названая аўтарам у рахунку сума значыцца і ў ганарарнай ведамасці, дзе застаўся яго ўласнаручны подпіс. Але гэтая распіска, якая, без сумневу, дадае пэўныя штрыхі да побыту М. Гарэцкага ў Вільні, важная перш за ўсё тым, што раскрывае для нас аўтарства артыкулаў «15-гадовы юбілей Янкі Купалы» і «20-я ўгодкі па Прануку Багушэвічу», падпісаных лацінскай манаграмай Н. Па той прычыне, што манаграма Н. не была расшыфравана, названыя артыкулы засталіся па-за бібліяграфіяй М. Гарэцкага ў выданні «Беларускія пісьменнікі. Біябібліяграфічны слоўнік» [2, с. 151].

¹ Пасля Першай сусветнай вайны некаторы час на былых акупаваных немцамі тэрыторыях знаходзіліся ў абарачэнні нямецкія (акупацыйныя) грошы. Як бачна, з М. Гарэцкім яшчэ ў сярэдзіне 1920 г. разлічваліся маркамі

Тэксты з газеты «Незалежная думка» тут публікуюцца без скаротаў і з захаваннем аўтарскага правапісу. Гэтым яны ўводзяцца ў навуковы ўжытак і пашыраюць бібліяграфію Максіма Гарэцкага.

Першы артыкул, апублікаваны пад лацінскай манаграмай N. у «Незалежнай думцы» № 13 а 8 чэрвеня 1920 г. мае назву «15-гадовы юбілей Янкі Купалы».

«Сёлета вясною споўнілася пятнаццаць гадоў, як у нашай поэзіі творыць самы слаўны пясняр Янка Купала. Запраўднае імя яго Янка Луцэвіч. Ён родам з Меншчыны. Нарадзіўся ў 1882 годзе. Бацька яго быў бедны шляхціц-гаспадар і ня мог даць здольнаму сыну школьнае навукі. Скончыўшы ніжэйшую пачатковую школу, Янка застаўся ў бацькі пры гаспадарцы, але надта любіў чытаць кніжкі і чытаў іх шмат. Да дзевятнаццаціх гадоў ён жыў звычайным сялянскім жыццём: гараў, касіў, хадзіў на фэсты і кірмашы. Потым, пасля сьмерці бацькі, хлапца пацягнула ў сьвет. І ён быў вучыцелем у нелегальнай шляхоцкай школцы, і пісарам у натарыуса, і практыкантам у розных браварох, і лясным служачым і шмат чым іншым. Яго вершыкі ў «Нашай Ніве» адразу зьвярнулі на сябе ўвагу правадыроў беларускага руху. І Купалу запрасілі ў Вільню. Тут ён працаваў у газэце і служыў бібліятэкарам. Посьле паехаў у Пецяярбург і чатыры гады вучыўся на курсах, а як прыехаў зноў у Вільню, дык рэдагаваў «Нашу Ніву» аж да восені 1915 года. Перад надходам немцаў ён выехаў у Маскву і паступіў у народны ўніверсітэт Шаняўскага, але павучыўся нядоўга, бо забралі на вайну. На фронце служыў ён у зьлезнадарожным адрадзе. Цяпер Купала жывець у Менску і ўвесь свой час, вольны ад зарабляння на кавалак хлеба, аддаець на карысьць літэратуры. Між іншым пад яго рэдакцыяй пачаў выходзіць тыднёвік «Рунь». За 1905—1920 г.г. Купала напісаў гэтакія кнігі: 1) «Жалейка», 2) «Гусляр» і 3) «Шляхам жыцця» — зборнікі лірычных вершаў з народнага беларускага жыцця, дум і песьняў аб адраджэньні, апавяданьняў, повесьцей, баек; 4) «Адвечная песьня» і 5) «Сон на кургане» — вершаваныя драматычныя поэмы, у якіх незвычайна хораша паказана беларускае жыццё, з усіх бакоў змалёвана соцыяльнае гнібеньне і нацыянальны ўціск беларусаў; 6) «Паўлінка» і 7) «Раскіданае гняздо» — драмы, вядомыя кожнаму, хто цікавіцца беларускім тэатрам. Апрача таго, Купала маець шмат надрукованага матэр'ялу, а тыя вершы яго, якія зьмешчаны посьле 1915 года ў розных часопісах, склалі б ужо вялікую кнігу. Вершы Купалы зьяўляліся ў перакладах на расійскай, польскай, украінскай, чэскай, нямецкай і другіх мовах. Пяснярская слава Купалы ўсё расьцець. На Беларусі цяпер няма такога пісьменнага чалавека, які ня ведаў бы Янкі Купалы. Навет нашы няграматыны сяляне шмат дзе ведаюць яго імя. N».

Наступны артыкул Максіма Гарэцкага «20-я ўгодкі па Прануку Багушэвічу» быў надрукаваны ў «Незалежнай думцы» ў № 2 за 13 чэрвеня 1920 г.

«Сёлета мінула дваццаць гадоў, як памёр вялікі беларускі пясняр і адраджэнец, запраўдны рэволюцыянэр Пранук Багушэвіч (Ф. Багушэвіч памёр 28.04.1900). Нарадзіўся ён у 1840 годзе, ў Ашмяншчыне, пахадзіў з дробнай шляхты, з спольшчанай сям'і. Вучыўся спачатку ў Вільні, а потым ў Пецяярбурзе на матэматычным аддзеле. Перад паўстаньнем 1863 г. вярнуўся да дому і быў нейкі час вучыцелем народнае школы. Хадзіў з паўстанцамі, быў паранены, а потым паехаў да Нежына, дзе вучыўся на адваката. Нежынскі ліцэй ён скончыў у 1868 годзе, а пасля гэтага доўга мандраваў па Расеі і дзесьці год пражыў на Украіне, быў сьледавателем пры судзе ў Канатопскім павеце. Там ён добра пазнаёміўся з украінцамі, з іхнай літэратурай і рухам адраджэньня. Пазьней

ён асеў у Вільні, як адвакат, а пад канец жыцця пераехаў у двор Кушыяны, Ашм. пав., дзе і памёр у 1900 годзе. Багушэвіч здабыў сабе няўмірушчую славу сваімі вершамі. Дзеля царскай забароны на беларускі друк, Багушэвіч мусіў друкаваць іх заганіцаю і выпускаць пад рознымі псеўданімамі. Так «Дудка беларуская» Мацея Бурачка выйшла ў Кракаве (1891 г.); «Смык беларускі» Сымона Рэўкі з-пад Барысава выйшаў у Пазнані (1894 г.). Апрача гэтых зборнікаў, Багушэвіч напісаў шмат розных рэвалюцыйных аповяданняў і вершаў, якія пайшлі ў народ без усякага імя, а таксама апрацаваў колькі народных жартаўлівых пераказаў, як «Сьведка», «Дзядзіна», «Палясоўшчык» і інш. Пашыранасьць твораў Багушэвіча сярод беларускага народа, глаўным чынам, сялян, відаць хоць бы з таго, што «Дудка» выйшла ў 1918 годзе ў Вільні пятым выданнем, «Смык» — чацвёртым: гэта ня гледзячы на нацыянальны ўціск, цемнату народа і на тое, што сярод беларускіх інтэлігентаў пераважалі тады вырадкі і перакінчыкі да Маскоўшчыны ці Польшчы. Трэба яшчэ сказаць, што кнігі Багушэвіча друкаваліся дагэтуль, на вялікую шкоду, толькі лацінкаю, і ўсё-ж астатняе выданьне іх, у зьвязку з палітычнымі падзеямі, раскуплена ў адзін год! Цяпер «Дудкі» і «Смыка» ў продажы амаль зусім няма. Вясковая моладзь у Ашмяншчыне, Віленшчыне, Лідшчыне і другіх кутках Беларусі кажуць вершы Багушэвіча напамяць, як чыстанародныя творы. Асабліва любіць народ поэмку «Кепска будзе», а таксама вершы «У судзе», «Скацінная апека», «Быў у чысцы», «Ня чурайся», «У вастрозе», «Здарэньне», «Хцівец і скарб на сьвятога Яна» і інш. На ўсходзе Беларусі, у Віцебшчыне і Магілёўшчыне, кожны двор і кожна хата любіць і ўмее напісанае Багушэвічам і пашыранае ў сьпісках «Панскае ігрышча», хоць ніхто, навет «інтэлігенты» ня ведаюць, хто напісаў проці паноў гэтакі войстры вершык. Грунтам поэзіі Багушэвіча ёсьць усебаковае духоўнае і матэр'яльнае адраджэньне беларускага сялянскага народа. Магутным спосабам для такога адраджэньня ён уважаў нацыянальнае на соцыяльнай падставе ўсьведамленьне нашай мужыцкай грамады. Галоўную роль у нацыянальным ўсьведамленьні Багушэвіч аддаваў мове, жывому і пісанаму слову. Разумеў ён і тое, што сьвяты абавязак песьняра, сына свайго народа, вымагаець ад яго войстрай і гняўлівай праўды аб розных злосьніках мужыка, як паны, гандляры, інтэлігенты-вырадкі, благая адміністрацыя, нячыстыя духаўнікі і інш. Значэньне Багушэвіча ў гісторыі нашае літэратуры дужа вялікае. Багушэвіч — вялікі песьняр і духоўны бацька нашага адраджэньня. Ён першы ўсенародны беларускі правадыр і першы беларускі песьняр-рэвалюцыянэр. Рэвалюцыйнасьць яго творчасьці хаваецца ня ў праграмных словах ці часовым настрою, не, Багушэвіч — рэвалюцыянэр па духу, ад прыроды; ня кніжкі, таварышы ці жыцьцё зрабілі яго такім, не, - ён такім радзіўся. Як песьняр клясавы, вясчун соцыяльнай рэвалюцыі, Багушэвіч займае адно з першых месцаў у сусьветнай поэзіі. Ня дзіва, што народ сам, скарэй за інтэлігентных крытыкаў пачуў яго веліч. Яшчэ адна вялікая вартасьць Багушэвіча: ён нацыянальны беларускі песьняр, ён застаецца беларусам і ў перакладзе на другую мову. Тварыў ён выключна па-беларуску, ня так, як іншыя нашы старыя пісьменьнікі, што кідалі ў роднай мове толькі крошкі. N.»

Калі пісаўся вышэйпрыведзены артыкул, Максім Гарэцкі ўжо завяршаў падрыхтоўку першага выданьня «Гісторыі беларускае літэратуры», якая пабачыла свет у канцы 1920 г. у Віленскай друкарні кааператыўнага выдавецтва «Друк» коштам У. Знамяроўскага і Э. Будзькі. Артыкул пра Ф. Багушэвіча ў «Гісторыі...» займае дванаццаць старонак і асьвятляе жыцьцёвы і творчы шлях паэта,

Галіна Часлаўская ЧАЛАВЕК З ВОЗЕРА КРОМАНЬ

Янка Нёманскі. Насамрэч яго звалі Іван Андрэевіч Пятровіч, і нарадзіўся ён 135 гадоў таму, 12 красавіка 1890 года. Сям'я, якая жыла ў сяле Шчорсы Навагрудскага павета, была тыповай сялянскай: беднасць і шмат дзяцей. У 1901 годзе маці Івана памерла ад сухотаў. За ёй «от полного истощения», гэта значыць ад голаду, памерлі пяцёра братоў і сёстраў, а таксама бабуля, дзядуля і дзядзька. Так што да 1906 года ў жывых засталіся толькі Іван, яго бацька і цётка. Бацька ажаніўся з удавою з двума дзецьмі, але і тыя хутка памерлі. Удавец з'ехаў у Расію ў заробкі, і больш пра яго нічога не вядома. Івана выратавала тое, што ён паступіў у Нясвіжскую настаўніцкую семінарыю. Але калі атрымаў месца вясковага настаўніка, не задаволіўся. Ён паступае ў Петраградскі ўніверсітэт на гісторыка-філалагічны факультэт. Як напіша ў біяграфіі — «Жыў я “в углу”», гэта значыць, здымаў не асобны пакой, а куток. На жыццё зарабляў, працуючы грузчыкам у порце, на Калашнікаўскай набярэжнай. А яшчэ расчышчаў ад снегу і лёду трамвайныя пуці.

Учобу перарвалі вайна і рэвалюцыя. Давалося паваяваць і ў царскай арміі, і ў Чырвонай. У 1918 годзе Янка Нёманскі вяртаецца ў Петраград і пачынае працаваць у Беларускай нацыянальнай камісарыяце — аддзеле Народнага камісарыята па справах нацыянальнасцяў РСФСР. Тут здарыліся дзве вызначальныя падзеі. Іван Пятровіч уступіў у партыю эсэраў і пасябраваў з бальшавіком Зміцерам Жылуновічам, ён жа — паэт Цішка Гартны, якому было наканавана ўзначаліць беларускую рэспубліку. Іван Пятровіч стаў нават сурэдактарам эсэрскай газеты «Дзянніца», першай савецкай газеты, якая выходзіла на беларускай мове. Прычынай яго сімпатыі да эсэраў было тое, што яны рэзка выступалі супраць Брэсцкага міру, згодна з якім нямецкім акупантам аддавалася частка Беларусі.

За эсэрскае мінулае Янку Нёманскага пасля выключачь з Камуністычнай партыі. А Цішка Гартны, з якім разам рэдагавалі газету «Дзянніца», стане ягоным правадніком у літаратуру. Нёманскі ўслед за сябрам уступіць у «Маладняк», потым увойдзе ў праўленне літаратурнага аб'яднання «Полымя».

СВЯТАР І ЭТНОГРАФ ФЕЛІКС СЦЯПУРА

Бо кожнае дрэва пазнаецца па сваім
плодзе... Добры чалавек дабывае з добрай
скарбонкі сэрца свайго дабро...

Лк. 6: 44—45.

Сцюдзёным зімовым днём святар Мірскай царквы Фелікс Сцяпура вяртаўся дадому з гарадскога вучылішча, дзе працягваў добрую традыцыю, распачатую яго папярэднікам, Яўстафіем Пастарнацкім, — праводзіў заняткі ў Мірскай нядзельнай школе. У той дзень ён расказваў людзям пра вучэнне Збавіцеля, тлумачыў Нагорную пропаведзь, гаварыў пра гнеў і любоў да ворагаў, пра міласціну і неасуджэнне іншых, пра сілу малітвы і абавязкі перад бліжнімі. Каля дзвюх гадзін доўжылася гутарка, і ўвесь гэты час ён бачыў зацікаўленыя вочы 150 дарослых людзей.

Прышоўшы дадому, святар сеў за стол, дастаў аркуш паперы і прыгожым, амаль каліграфічным почыркам напісаў заглавак: «Этнаграфічны нарыс мястэчка Семежава». Перш чым прадоўжыць, ён на некалькі хвілін задумаўся — і памяць без прамаруджання выхапіла з мінулага самыя яскравыя эпізоды жыцця. Вось ён, адзін з найлепшых выпускнікоў Мінскай духоўнай семінарыі, у 1863 г. у 22-гадовым узросце атрымлівае прызначэнне на пасаду настаўніка Слуцкага павятовага вучылішча. Вось прыязджае з павятовага горада ў мястэчка Семежава і праводзіць першую службу ў старажытнай драўлянай Пакроўскай царкве, да якой быў пасвечаны ў святары 7 лістапада 1865 г. Вось спяшаецца на першыя ўрокі ў новым будынку народнага вучылішча, якое ўзвялі для сваіх дзяцей працалюбівыя сям'ёўцы, і хутка атрымлівае падзяку епархіяльнага начальства за старанную працу на ніве народнай асветы. Дарэчы, прадзед аўтара гэтых радкоў, Антон Пыско (нар. у 1865 г.), быў вучнем Ф. Сцяпуры.

І ўвесь час ён уважліва вывучае жыццё і побыт мясцовых сялян, асабліва сці іх мовы і акуратна занатоўвае ўсё гэта на паперу, нават не ведаючы яшчэ, як выкарыстае пазней гэтыя запісы. І цяпер, у Міры, ён вырашыў ператварыць іх у этнаграфічны нарыс. Даследаванне Фелікса Сцяпуры з'явіцца ў № 16 «Мінскіх епархіяльных ведамасцяў» за 1880 г., а следам будзе надрукаваны вельмі цікавы «Слоўнік жабрацкай мовы», уласцівай для спецыфічнай групы насельніцтва Семежава і яго ваколіц, які святар склаў дзякуючы аднаму з яе носьбітаў.

У сваім нарысе Фелікс Сцяпура робіць экскурс у гістарычнае мінулае мястэчка, расказвае пра тое, што жыхары Семежава былі вольныя ад паншчыны, лічыліся мяшчанамі, з іх асяроддзя прызначаліся войт, пісар і два пахолкі, якія спаганялі чынш на карысць уладальніка — князя Радзівіла.

Фелікс Сцяпура звяртае ўвагу на рэдкую ў сялянскім саслоўі ахайнасць і чысціню ў хатах сям'ёўцаў, на некаторыя адметныя звычаі пры памінанні памерлых родзічаў, апісвае вясельны ўбор нявесты, заўважае, што сям'ёўскія

жанчыны валодаюць мастацтвам ткацтва, а палатно, вытканае імі, адрозніваецца тонкасцю і трываласцю. Жыхары Семежава вызначаюцца рэдкай працавітасцю, беражлівасцю і цвярозым ладам жыцця, дзякуючы чаму ў іх лічыцца бедняком той, хто не мае хлеба ў запасе прынамсі на тры гады.

Сямейныя адносіны жыхароў Семежава могуць быць прыкладам для іншых сялян: гаспадар пастаянна прывучае дзяцей да працы і выходзіць у іх павагу да старэйшых, грубыя і дэспатычныя адносіны мужа да жонкі — вялікая рэдкасць. Моладзь паводзіць сябе бездакорна сціпла і цнатліва. Выпадкі крадзяжу ў мястэчку рэдкія, таму замкамі амаль не карыстаюцца.

Семязоўцы вызначаюцца дабрачыннасцю і міласэрнасцю да жабракоў. Магчыма, гэтым можна растлумачыць той факт, што жабрацтва ў Семежаве і яго ваколіцах развілося да прафесіі і склала асобнае таварыства пад назвай жабрацкага цэха са сваімі правіламі і звычаямі і асаблівай жабрацкай мовай. Вось назвы населеных пунктаў на гэтай мове, запісаныя Ф. Сцяпурам: Семежава — Лухмінск, Лешня — Крэмнаца, Цімкавічы — Звіняровічы, Капыль — Канцынск, Слуцк — Бордаўск.

Быў у Семежаве і цэх краўцоў са сваёй мовай, але яна была падобная да мовы жабрацкай, таму яны разумелі адзін другога. У старадаўнія часы некаторыя жыхары мястэчка займаліся скамарошніцтвам і дрэсіравалі мядзведзяў.

Не будзем падрабязна пераказаць змест даследавання Фелікса Сцяпуры. Шкада, што не з'явіліся за гэтую працаю святара яшчэ і іншыя этнаграфічныя замалёўкі. Магчыма, яны проста не трапілі ў друк.

18 чэрвеня 1875 г. Фелікс Сцяпура быў прызначаны настояцелем Мірскай царквы і законанастаўнікам Мірскага павятовага вучылішча. З гэтага часу ўсё яго далейшае жыццё будзе звязана з Мірам. Няпроста было новаму настояцелю заваяваць аўтарытэт на новым месцы. Міране вельмі паважалі яго папярэдніка, таленавітага Яўстафія Пастарнацкага, які шмат зрабіў для адраджэння старажытнай Троіцкай царквы і духоўнага праваслаўнага жыцця ў мястэчку. Але паступова сваімі ведамі, добрымі ўчынкамі, увагай да людзей і прыстойнымі паводзінамі ён заваяваў павагу і любоў сваіх прыхаджан.

Фелікс Сцяпура паспяхова праводзіў заняткі ў нядзельнай школе, шмат гутарыў с прыхаджанамі, нястомна прамаўляў пропаведзі і павучанні. Яго стараннае служэнне на духоўнай і настаўніцкай ніве неаднаразова адзначалася ўзнагародамі: у 1877 г. ён атрымаў падзяку епархіяльнага начальства за богаслужбовыя гутаркі, у 1879 г. — падзяку Віленскай вучэбнай акругі за службу ў Мірскім павятовым вучылішчы, некалькі разоў (1883—1885) Мінская дырэцыя народных вучылішчаў адзначала яго выдатную працу як законанастаўніка гэтага вучылішча.

Святар адчыняў царкоўнапрыходскія школы. У 1885 г. ён даслаў карэспандэнцыю ў «Мінскія епархіяльныя ведамасці», дзе паведамляў, што ў мірскім прыходзе адчынена 9 школ. У Міры на той час існавалі павятовае і народныя вучылішчы (мужчынскае і жаночае), таму не было неабходнасці распачынаць працу яшчэ і царкоўнапрыходскай школы. Вырашылі адчыніць такія школы ў вёсках прыхода, але існавалі пэўныя цяжкасці з памяшканнямі і сродкамі для ўтрымання. І тады святар сабраў членаў царкоўнага папярочства і брацтва і аб'явіў ім, што ў той вёсцы, дзе знойдзецца магчымасць наняць прыстойны дом пад памяшканне школы, яна будзе адчынена за кошт грашовага ахвяравання самога святара, у іншых вёсках, дзе асобнага дома не знойдзецца, школы будуць працаваць у хатах бацькоў за іх сродкі, але кнігамі забяспечыць епархіяльнае начальства.

ДЗЁННІКІ

Зіновій Прыгодзіч

ЁН ПАЙШОЎ НА ВЯСЁЛКУ

Эсэісцкія старонкі дзённіка

15 мая

Занядужаў Гавашык.

Раніцаю ён, як звычайна, не прыбег да мяне ў пасцель, каб перамовіцца, папесціцца, і гэта мяне насцярожыла. Я пайшоў у пакой, дзе ён спіць. Коцік сядзеў на ложку сумны-сумны і кашляў.

— Што такое, Гавашык?

Ён паглядзеў на мяне безуважна і не азваўся. Было бачна, што коціку блага. Здаецца, прастудзіўся. Але дзе? Я ж яго ў двор не выпускаю. Няўжо надзьмула з акна, ля якога ён любіць пасядзець на сонейку?

Вядома ж, я адклаў усе свае клопаты і павёз Гавашыка ў ветлячэбніцу. Ветэрынарка, пажылая, прыветлівая жанчына, уважліва агледзеўшы коціка, супакоіла:

— Нічога страшнага. Зробім укольчык, закапаем носік — і ўсё пройдзе...

Праўда, для надзейнасці ўвяла яшчэ Гавашыку вялізны шпрыц нейкага раствору. І сказала, каб на паўторны прыём мы прыехалі праз пару дзён.

Але на гэты раз ветэрынарка была ўжо меней аптымістычная. Зрабіўшы неабходныя працэдур, яна зазначыла:

— Прастуда прайшла... Але чаму ён у вас такі худзенькі? Колькі яму гадкоў? Амаль сямнаццаць? Тады ўсё зразумела. Гэта — узроставае. Пасля дзесяці гадоў у коцікаў пароды сфінкс наступае старасць, клеткі перастаюць дзяліцца і арганізм імкліва страчвае вагу. Не крыўдуйце, але па ўсім бачна, што ваш гадаванец свой жыццёвы рэсурс ужо вычарпаў. Будзьце гатовы да таго, што вам з ім хутка прыйдзецца развітацца...

Гэтыя словы мне падаліся кашчуннымі.

— Нічога, — сказаў я даволі рэзка. — Мы яшчэ пажывем!

— Ну, дай Бог, дай Бог... — пачулася мне ўслед.

18 мая

Кашаль у Гавашыка, здаецца, прайшоў. Аднак змрочны настрой застаўся. Ён усё больш ляжыць пад пледам і ўсё радзей выходзіць пад'есці...

Раней на гэта я не зважаў. Ну спіць коцік — хай сабе спіць. Але пасля слоў ветэрынаркі ўстрыжываўся: няўжо і праўда Гавашык надумаўся пакінуць мяне? Ад гэтай думкі не знаходжу сабе месца...

Трэба хутчэй везці яго на дачу. Можна, ён там, на вольным свежым паветры, крыху развеецца, павесялее. Ці знойдзе якую лячэбную траўку...

22 мая

На дачы. Другі дзень.

Нарэшце мы з Гавашыкам выбраліся. То было холадна, то коцік занядужаў. Давялося заняцца лячэннем. Пасля ўколаў яму стала крыху лепш.

Але Гаваш стаў кепска есці. Я памяняў сухі корм на вільготны, але і яго ён еў неахвотна і мала. Прыкметна схуднеў.

А на дачы ён і зусім панікнуў, засумаваў, страціў да ўсяго цікавасць. Мы ўжо з жонкаю запанікавалі, падрыхтаваліся да самага горшага. Але, дзякаваць Богу, за ноч Гавашык крыху акрыяў, папрасіў есці, папіў вады і, павесялелы, залёг спаць. А мы з палёгкаю перадыхнулі: дасць Бог, яшчэ пабудзе Гавашык з намі.

23 мая

Як гэта ні цяжка, як гэта ні балюча, але трэба прывыкаць да думкі, што Гавашык ужо госць на гэтай зямлі. Ён моўчкі, цярпліва, але няўмольна згасае. Колькі яшчэ гэта будзе доўжыцца — месяц, цэлае лета, год, — невядома, але развітанне непазбежнае. Хацелася б вымаліць у Бога яшчэ гадкоў пару. Уявіць сваё існаванне без Гавашыка не магу... Калі думаю пра гэта, слёзы міжволі набягаюць на вочы.

Безумоўна, пры такім псіхалагічным стане любая работа валіцца з рук. Аднак праз сілу патроху кашу. Ужо цалкам выкасіў двор, садок, але засталася намнога болей.

Нішто не радуе. Гэтую ноч зусім не спаў. Гавашыка нешта непакоіла: ён то варочаўся, уставаў, ішоў папіць вады, прасіў есці, але, лізнуўшы пару разоў корм, зноў залазіў на ложка.

А сёння днём з апетытам пад'еў. Але праз гадзіну яго званітавала...

26 мая

Гавашыку не горш і не лепш. Есці есць, але толькі вільготны корм. І ўвесь час спіць. Я вынес быў яго на двор, думаў, мо якую траўку пажуе, а ён хвіліну самотна пастаяў і павярнуў назад у хату.

28 мая

Не думаў, што буду так перажываць з-за Гавашыка...

На дачы я ўжо другі тыдзень, а толкам нічога не бачыў — ні як выраслі за зіму дрэвы, ні як цвіце бэз. Не радуюць, не цешаць душу спевы птушак. У галаве адно: як Гавашык? Ці што паеў? Ці папіў вады? Бачыць яго, ушчэнт схуднелага, як ён ідзе, хістаючыся ўбакі, глядзець у яго самотныя, патухлыя вочы — неймаверныя пакуты.

Скажы каму такое — засмяюць. Знайшоў з-за чаго перажываць, з-за ката? Але для мяне Гавашык — не проста кот, а мой самы блізкі, самы шчыры, самы адданы друг. За адзінаццаць гадоў сумеснага жыцця мы настолькі зрадніліся, што разумеем адзін аднаго і без слоў.

Як жа мне будзе яго не хапаць!

29 мая

Гавашык схуднеў яшчэ больш. Глядзець на яго без слёз немагчыма. Хаця вільготны корм есць ахвотна. А вось ваду амаль не п'е. У латок ходзіць рэгулярна...

Дасць Бог, можа, яшчэ пералетуе.

1 чэрвеня

Пачалося лета...

На жаль, пачалося яно зусім не так, яе мне ўяўлялася. Усе мае планы паламаў Гавашык.

Цяпер яму крыху лепш. Ён зноў прыходзіць да мяне на калені, калі я сяджу за камп'ютарам. Ахвотна грэецца на сонейку. І нават з задавальненнем мурлыкае, калі я яго гладжу.

Нейкая містыка: як заўсёды, зайшоў у інтэрнэт, і літаральна з першай хвіліны мне трапляецца матэрыял, які распавядае пра значэнне коцікаў у жыцці чалавека.

Аказваецца, значэнне гэтае не толькі вялікае, але і дастаткова важнае. Шматлікія даследаванні паказалі, што зносіны з коцікамі могуць знізіць узровень стрэсу і трывожнасці, а таксама палепшыць настрой. Акрамя эмацыянальнай падтрымкі, коцікі могуць прынесці карысць і для нашага фізічнага здароўя. Стасункі з імі станоўча ўплываюць на сардэчна-сасудзістую сістэму і зніжаюць рызыку сардэчных прыступаў. І гэта пацвярджаецца не толькі практыкай, але і навукай.

Коцікі маюць свае немалыя заслугі ў захаванні экалагічнага балансу. Дзякуючы сваім цудоўным паляўнічым інстынктам, яны на працягу стагоддзяў дапамагалі кантраляваць папуляцыі грызуноў, абараняючы жылыя памяшканні ад шкоднікаў.

Сувязь паміж людзьмі і коцікамі прасочваецца з глыбокай старажытнасці. У адной з вёсак на Кіпры археолагі выявілі пахаванне, якому прыкладна дзевяць тысяч гадоў. Гэта адкрыццё праліло новае святло на доўгую гісторыю цеснай сувязі паміж чалавекам і коцікамі. Яно падкрэслівае, што гэтыя элегантныя істоты суправаджалі нашых продкаў на працягу тысячагоддзяў, адыгрываючы важную ролю ў іх паўсядзённым жыцці задоўга да ўзнікнення самых старажытных цывілізацый.

3 чэрвеня

Гавашыку то крыху лепш — тады ён просіцца да мяне на калені, ахвотна есць і нават крыху п'е ваду, то яму становіцца горш — і тады яго нічога не цікавіць, ён увесь час ляжыць. І мне становіцца трывожна-трывожна...

5 чэрвеня

Гавашыку стала горш. Ён закульгаў, стаў зноў кашляць і аслабеў яшчэ больш. Яму, відаць, вельмі кепска, бо вочы зрабіліся слязліва-пакутлівыя і такія сумныя-сумныя. А ў іх — і адчай, і непаразуменне, і маўклівая просьба памагчы. А я нічым памагчы не магу...

Не магу і нічога рабіць. Усё валіцца з рук. Не пішу. Не чытаю. Нават фізічнай працай не магу разагнаць шчымлівы душэўны боль ад прадчування блізкай і немінучай страты.

Пры першай магчымасці падымаюся наверх, бяру на рукі свой цёплы дарагі камочак, тулю да грудзей, і слёзы нагортваюцца на вочы...

11 чэрвеня

Гавашык пакуль трымаецца. Есць вільготны корм нармальна. П'е ваду. Рэгулярна ходзіць у латок. Пакутуе толькі на запор. Ходзіць па хаце і ціха, жаласна просіць: памажыце...

13 чэрвеня

Гавашыку становіцца ўсё горш і горш. Ужо няма ранейшага апетыту — стане ля міскі з ежай і доўга стаіць у задуменні: ці то есці, ці то не... Лізне пару разоў і адыдзе. Схуднеў яшчэ больш. Сілы пакідаюць яго. Ужо не можа заскочыць на ложка, пакладзе пярэднія лапкі на край матраца і падцягваецца. Калі я побач — памагаю яму.

Сёння нават не пайшоў на падаконне на сонейка. Захутаўся ў плед і задрамаў. Нельга без слёз глядзець, як ён цярпліва трывае пакуты, паволі, але няўмольна згасае.

29 чэрвеня

Гавашык трымаецца. Мне здаецца, яму нават стала крыху лепш. Ва ўсякім разе, перастаў кашляць. Нармальна есць і п'е ваду.

Так што яшчэ пажывем!

9 ліпеня

Гавашык цалкам выбіў мяне з прывычнай жыццёвай каляіны. Днём я стараюся быць з ім як мага больш. Ён да гэтага прывык. І нават ноччу разы са тры будзіць мяне, каб я то пакарміў яго, то памяняў газетку ў латку, то проста пасадзіў на калені, пагладзіў.

З-за гэта маю недасып і адчуваю пастаянную санлівасць і слабасць. Нічога не пішу і нават не чытаю. Толькі пару гадзін пашастаю ў інтэрнэце.

19 жніўня

Гавашык пакуль трымаецца. Схуднеў, безумоўна, — адны косці ды скура.

Калі ён адчувае сябе больш-менш нармальна, з апетытам есць, адгукаецца на голас, залазіць мне калені, каб я яго пагладзіў. У мяне з'яўляецца надзея, што ён, можа, і перазімуе. Калі ж яго настрой падае, есці не хоча — я маю Бога, каб ён хоць бы пералетаваў.

5 верасня

Мой коцік, дзякаваць Богу, пералетаваў. Хаця вельмі і вельмі слабы. Водзіць яго ўбакі, як п'янага. А вочы сумныя-сумныя... У іх ужо нейкая халодная, незямная журба.

Увесь час ціснецца да мяне. Яму, відаць, боязна заставацца аднаму. І я стараюся як мага больш быць побач з ім, каб хоць неяк аблегчыць яго апошнія, развітальныя дні...

7 верасня

Без сардэчнага болю, без слёз немагчыма глядзець на Гавашыка. Як ён сядзіць на сонейку — безуважны, абыйкавы і сумны-сумны...

17 верасня

Заўтра раніцаю ад'язджаем дадому. Пішу ад'язджаем, бо вязу з сабой і Гавашыка. Яму зусім кепска. Мільгнула была нават думка: усыпіць яго тут, на дачы, дзе прайшлі яго самыя светлыя гады. Але не ўзяў на сябе такі грэх, пакуль яшчэ цепліцца жывая душа. Менавіта цепліцца, бо Гавашык ужо трэці дзень нічога не бярэ ў рот. Падыдзе да кармушкі, пасядзіць самотны і адыдзе. Нават ваду п'е з вялікай цяжкасцю — кожны глыток выклікае ў яго дрыжыкі ва ўсім целе. Нешта яму вельмі баліць.

Бедны мой коцік! Не перазімуе ўжо ён, не перазімуе...

21 верасня

Трэці дзень, як мы ў Мінску.

Кватэра за чатыры месяцы аказалася ў такім запушчэнні, што не ведаю, за што і брацца, з чаго і пачынаць. Найперш параскладваў прывезеныя рэчы, уключыў халадзільнік, наладзіў камп'ютар.

Гавашык увесь гэты час безуважна ляжаў пад пледам на сваім ложку. Нічога яго ўжо не цікавіць — спіць і спіць. На хвілінку падымецца, пап'е вадзіцы — і зноў пад плед.

Як я яго разумею: і жыць хочацца, і сілы ўжо няма. Старасць...